

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШИ СУД У БЕОГРАДУ
Рех.бр. 69/10
Дана 14. маја 2015. године
Београд
Тимочка бр. 15

ВИШИ СУД У БЕОГРАДУ, у већу састављеном од судија Александра Трешњева председника већа, Предрага Васића и Вукице Исаков, чланова већа, у ванпарничном поступку предлагача, **Удружења политичких затвореника и жртава комунистичког режима**, са седиштем у Београду, Студентски трг бр. 11, чији је законски заступник председник удружења Слободан Ђурић из Београда, **Удружења припадника Југословенске војске у отаџбини 1941.-1945.** са седиштем у Београду, Студентски трг бр. 11, чији је законски заступник председник удружења Душан Ђукић из Београда, а пуномоћник Оливер Антић из Београда, **Српске либералне странке**, са седиштем у Београду, Студентски трг бр. 11, које заступа председник странке Милован Јеремић из Београда, **Косте Чавошког** из Београда, ул. Милешевска бр. 68/3, **НИП „Погледи“**, са седиштем у Крагујевцу, ул. Николе Пашића бр. 31/25, кога заступа законски заступник Милосав Самарцић, и **Српског либералног савета**, са седиштем у Београду, ул. Узун Миркова бр. 3-а, кога заступа законски заступник Милорад Станојловић, које све заједно заступа Зоран Живановић, адвокат из Београда, ул. Светозара Марковића бр.14, **Војислава Михаиловића** из Београда, ул. Гундулићев венац бр. 17 и **Смиље Аврамов** из Београда, ул. Светог Саве бр. 22-а **ради рехабилитације сад покојног Драгољуба Михаиловића**, бившег из Београда, након рочишта одржаног дана 12.05.2015. године, дана 14.05.2015. године донео је и јавно објавио

РЕШЕЊЕ

УСВАЈА СЕ ЗАХТЕВ ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЈУ Драгољуба Михаиловића – Драже, па се утврђује да је одлука Врховног суда Федеративне Народне Републике Југославије – Војног већа, I суд. бр. 1/46 од 15. јула 1946. године, у делу који се односи на Драгољуба Михаиловића, **НИШТАВА ОД ТРЕНУТКА ЊЕНОГ ДОНОШЕЊА** и да су ништаве све њене правне последице, укључујући и казну конфискације имовине, а рехабилитовано лице Драгољуб Михаиловић – Дража сматра се НЕОСУЂИВАНИМ.

Образложење

Захтевом за рехабилитацију од 1. децембра 2006. године, предлагач Војислав Михаиловић је навео да је у монтираном судском процесу у Београду 1946. године његов деда Драгољуб – Дража Михаиловић проглашен кривим и осуђен на казну смрти. Како у наведеном судском поступку покојном Драгољубу Михаиловићу нису била омогућена основна људска права, право на одбрану и правично суђење, предложио је да суд донесе решење којим ће усвојити захтев за рехабилитацију и утврдити да је

одлука суда којом је оглашен кривим и кажњен казном смрти ништава од дана доношења, као и да су ништаве све њене правне последице.

У захтеву за рехабилитацију од 28. априла 2009. године, предлагачи Удружење политичких затвореника и жртава комунистичког режима, Удружење припадника Југословенске војске у отаџбини 1941.-1945, Српска либерална странка, Српски либерални савет, НИП „Погледи“, и Коста Чавошки, преко пуномоћника и Смиља Аврамов су навели да је Комунистичка партија Југославије имала и политичке и идеолошке разлоге да лиши живота генерала Михаиловића, с обзиром на политичке и идеолошке разлике које су током Другог светског рата постојале између Равногорског покрета и Југословенске војске у отаџбини, чији је командант био генерал Михаиловић, са једне стране и Комунистичке партије Југославије на челу са Јосипом Брозом Титом на другој страни. Јавно суђење и пресуда биле су само форма у којој је изражена, дуго пре тога донета одлука руководства те партије о његовој кривици и казни.

У завршној речи на рочишту од 12. маја 2015. године, предлагачи су, између осталог, навели да је током овог поступка несумњиво утврђено да је генерал Михаиловић осуђен на смрт пресудом Војног већа Врховног суда ондашње Југославије и да је стрељан 17. јула 1946. године. У време суђења постојали су политички и идеолошки разлози за суђење, а пресуда против генерала Михаиловића донета је управо из тих разлога. Предложили су да се захтев за рехабилитацију усвоји.

Поступајући по поднетом захтеву, применом истражног начела из члана 4. став 2. Закона о рехабилитацији („Службени гласник РС“ бр. 33/2006), Виши суд у Београду је од надлежних институција затражио доказе везане за осуду Драгољуба Михаиловића, па је у доказном поступку прочитао доказе достављене од стране Војног архива Србије, као и доказе које су доставили предлагачи.

Оценом изведених доказа и то како сваког доказа појединачно, тако и свих изведених доказа заједно, на основу одредбе из члана 8. ЗПП, у вези са чланом 30. став 2. Закона о ванпарничном поступку, Виши суд је утврдио следеће чињенично стање:

Увидом у картон личних и службених података официра, ђенералштабног пуковника Михаиловић Михаила Драгољуба, утврђено је да је рођен 27. априла 1893. године у Београду. По свршеном шестом разреду Гимназије у Београду, ступио је у нижу школу Војне академије 1. септембра 1910. године, коју је због српско-турског рата 1912. године прекида до 31. децембра 1913. године. У чин пешадијског потпоручника произведен је 18. јула 1913. године. Похађао је накнадни курс ниже школе Војне академије од 31. децембра 1913. године до 14. јула 1914. године, са којим је завршио школовање у Војној академији, са својом класом. У чин пешадијског поручника унапређен је 1. септембра 1918. године. Вишу школу Војне академије похађао је од 1921. до 1923. године, а припрему у Главни ђенералштаб од 1. новембра 1923. године до 24. фебруара 1926. године. У чин пешадијског капетана II класе унапређен је 14. октобра 1920. године. У чин пешадијског капетана I класе унапређен је 24. октобра 1922. године. У чин пешадијског мајора унапређен је 17. децембра 1925. године. У чин пешадијског потпуковника за ђенералштабне послове унапређен је 11. априла 1930. године. У чин пешадијског пуковника за ђенералштабне послове унапређен је 6. септембра 1935. године. У српско-турском рату 1912. – 1913. и у

српско-бугарском рату 1913. године био је ађутант команданта батаљона. Као пешадијски официр учествовао је у европском рату 1914. – 1920. године.

Рањен је 11. септембра 1916. године на положају „Корњачасти ћувик“, источно од села Доња Врбена на Солунском фронту, у груди – без последица. За заслуге стечене у ратовима и миру одликован је српским и страним одликовањима: Сребрном медаљом за храброст 1913. године; Златном медаљом за храброст 1915. године; Белим орлом са мачевима IV реда 1918. године; Великим орлом са мачевима V реда 1920. године; Златном медаљом за храброст 1920. године; Орденом Светог Саве IV реда 1928. године; Југословенском круном IV реда 1933. године; Југословенском круном III реда 1937. године; Споменицом за српско-турски рат 1912.-1913. године; Споменицом за српско-бугарски рат 1913. године; Споменицом за ослобођење и уједињење 1914.-1918. година; Албанском споменицом 1915. године; Енглеским војничким крстом 1917. године; Чехословачким орденом Белог Лава III степена 1937. године и Бугарским командантским крстом Светог Александра 1939. године. 1930. године провео је шест месеци у Француској рад изучавања језика. Током 1936. године био је војни изасланик у Бугарској, а 1937. године у Чехословачкој. Почев од 1939. године био је и стални наставник на Војној академији.

Из дописа Јавног тужилаштва Федеративне Народне Републике Југославије бр. 64/46 од 25. маја 1946. године, који је потписао Јавни тужилац ФНРЈ Јосип Хрнчевић, произилази да је 25. маја 1946. године Врховном војном суду ФНРЈ – Војном већу достављена оптужница против оптуженог Михаиловић Драгољуба „Драже“ и осталих, са предлогом да се Војно веће Врховног суда ФНРЈ по члану 32. Закона о уређењу и надлежности војних судова у вези члана 14. став 2. Закона о кривичним делима против народа и државе огласи надлежним за суђење по наведеној оптужници.

Из оптужнице Војног тужилаштва југословенске армије бр. 711-46 од 31. маја 1946. године, упућене Врховном суду Федеративне Народне Републике Југославије – Војном већу, утврђено је да су наведеном оптужницом осим Михаиловић Драгољуба „Драже“ обухваћени и: др. Мољевић Стеван, Жујовић Младен, др. Топаловић Живко, Виловић Ђура, Радић Радослав – Раде, Врањешевић Славољуб, Глишић Милош, Јовановић Слободан, др. Пурић Божидар, др. Нинчић Момчило, Живковић Петар, Кнежевић Радоје, др. Гавриловић Милан, Кнежевић Живан, Фотић Константин, Јовановић Драгомир – Драгор, Динић Танасије, Јонић Велибор, Докић Ђура, Мушицки Коста, Павловић Бошко, др. Марковић Лазар, др. Комадин Коста. Оптужница је написана на 158 страна. Уз оптужницу су приложена и 702 документа, од чега се 430 односило на Драгољуба „Дражу“ Михаиловића. Уз оптужницу је приложена и обимна писмена документација од минимум 2031 стране.

Увидом у листу сведока достављену уз оптужницу утврђено је, да је заступник Војног тужиоца Милош Минић предложио саслушање 69 сведока, од којих се 52 сведока односило на оптуженог Михаиловића.

Из дописа Војног тужилаштва Југословенске армије бр. 711-46 од 6. јуна 1946. године утврђено је да је предложено саслушање још 25 сведока.

Из дописа Војног тужилаштва Југословенске армије бр. 711/46 од 15. јуна 1946. године утврђено је, да је Војно веће Врховног суда ФНРЈ у допуни списка

доказних средстава по кривици Драгољуба „Драже“ Михаиловића и других, предложено извођење додатних 29 писаних доказа.

Из дописа Војног тужилаштва Југословенске армије бр. 711/46 од 22. јуна, 30 јуна и 3 јула 1946. године упућених Војном већу Врховног суда ФНРЈ допуњен је списак доказних средстава и предложено извођење додатних 140 писаних доказа.

Из записника сачињеног 21. маја 1946. године, утврђено је да је тога дана Драгољуб „Дража“ Михаиловић одабрао за своје браниоце београдске адвокате Јоксимовић др. Драгића и Ђоновић Николу.

Увидом у решење Врховног суда ФНРЈ – Војног већа бр. 1/946-1 од 1. јуна 1946. године утврђено је, да су по кривичном предмету против Драгољуба „Драже“ Михаиловића и других одређени чланови већа, и то: пуковник Михаило Ђорђевић, судија Војног већа, као председник већа, потпуковник Милија Лаковић и мајор Михаило Јанковић, судије Војног већа, као чланови већа. С обзиром на обимност предмета и трајање претреса за резервне судије одређени су: мајор Радован Илић, судија Војног већа и мајор Никола Станковић, судија Врховног суда ФНРЈ.

Из решења Врховног суда ФНРЈ – Војног већа бр. 1/946-2 од 01. јуна 1946. године утврђено је, да је овим решењем заказан главни претрес против оптуженог Драгољуба „Драже“ Михаиловића и других за 10. јуни 1946. године.

Из записника о предаји оптужнице Врховног суда ФНРЈ бр. 1/46 од 2. јуна 1946. године утврђено је, да је наведеног дана оптужница уручена Драгољубу – „Дражи“ Михаиловићу.

Из решења Врховног суда ФНРЈ – Војног већа бр. 1/946-3 од 3. јуна 1946. године утврђено је, да су оптуженом Драгољубу – „Дражи“ Михаиловићу постављени за браниоце по службеној дужности адвокат др. Драгић Јоксимовић и адвокат Никола Ђоновић.

Из записника о уручењу оптужнице браниоцима оптужених Михаиловић Драгољуба „Драже“ и других од 3. јуна 1946. године, утврђено је да је по један примерак оптужнице уручен браниоцима Драгољуба Михаиловића, адвокатима Драгићу Јоксимовићу и Николи Ђоновићу.

Из дописа адвоката Николе Ђоновића, од 5. јуна 1946. године утврђено је, да адвокат моли суд да га одбране ослободи, из разлога што оптужени има већ браниоца, адвоката Јоксимовића.

Из дописа бранилаца оптужених Драгољуба Михаиловића „Драже“ и осталих, адвоката Ђоновић Николе, др. Јоксимовић Драгића, Дуканац Славка, Живадиновић Милана, Јоксимовић М. Драгољуба, Атанацковић Рајка, Николић Александра, Вучетић Лазара и Ђурић Ђорђе од 5. јуна 1946. године утврђено је, да они обавештавају Војно веће суда, да су оптужнице примили и да су дошли у могућност да прегледају списе тек 4. и 5. јуна. Даље наводе да су списи и оптужница врло опсежни и да браниоци нису у могућности због краткоће времена да среде податке из оптужнице, а камоли да прегледају целокупан материјал који се налази у списима. Из изложених разлога, браниоци оптужених су замолили суд да се претрес заказан за

10. јуни одложи најмање 30 дана како би се дала браниоцима могућност да се пре испитивања окривљених упознају како са њиховим саслушањима у претходном поступку, тако и са оптужним материјалима који се против њих износи, те се наводи да без овог потребног времена одбрана не би била у могућности да изврши своју дужност.

Из решења Врховног суда ФНРЈ – Војног већа бр. 1/46 од 6. јуна 1946. године, утврђено је да је одбијен предлог, да се одложи заказани главни претрес за 10. јун 1946. године по кривици оптужених Михаиловић Драгољуба – „Драже“ и других, а који су предлог поднели браниоци оптужених. У образложењу судске одлуке наводи се, да упознавање са списима нису прави разлози, већ да су прави разлози ометање судског поступка.

Из транскрипата са суђења Драгољубу Михаиловићу утврђено је да је поступак трајао од 10 јуна 1946. године до 12 јула 1946. године. У наведеном периоду одржано је укупно 29 судећих дана. Суђење се одржавало и у дане викенда, а једина пауза, у трајању од 3 дана, одређена је након 25. дана суђења, пошто је спроведен доказни поступак. Након читања оптужнице 10 јуна 1946. године, поступак је настављен саслушањем Михаиловића које је трајало шест дана у периоду од 11. до 17. јуна 1946. године. У транскриптима са суђења констатовани су чести повици из публике, гласна негодовања и аплаудирање (од којих су тек поједини цитирани). Суђење је одржано на Топчидеру, у летњој дворани Војнопешадијског училишта.

Из транскрипта првог дана суђења, одржаног 10. јуна 1946. године, утврђено је да је тога дана читана оптужница при чему је улазак Драгољуба Михаиловића у дворану за суђење дочекан повицима публике, па се тако у званичном транскрипту са суђења наводи: „Председник: Данас почиње суђење по кривици Михаиловић Драгољуба – Драже и осталих због више дела из Закона о кривичним делима против народа и државе. Друже заставниче, уведите оптужене. (Оптужене уводе у дворану. Први улази Драгољуб – Дража Михаиловић у кога су упрте очи свих присутних. Публика дочекује оптужене пригушеним протестима и настаје жамор негодовања и мржње.) Опомињем публику на мир, у противном испразнићу салу. (Оптужени Драгољуб – Дража Михаиловић седе на оптуженичку клупу, која је обојена црном бојом, а за њим, после мале паузе, и остали присутни оптужени).“

Из транскрипта другог дана суђења, одржаног 11. јуна 1946. године, утврђено је да је након саслушања окривљеног Михаиловића од стране већа, одбрана на претресу затражила додатно време за припремање одбране: „Председник: С обзиром на то да је оптужница врло обимна, а да би пречишћавање појединих периода могло послужити за преглед свих потребних закључака, суд одлучује да се одмах пређе на питања по појединим периодима. Друже тужиоче, ако имате какво питање по првом и другом периоду оптужнице изволте питати; бранилац др. Драгић Јоксимовић: Ми браниоци нисмо у положају да сада стављамо питања. Ми смо имали врло кратко време за проучавање оптужнице, и због тога не бисмо могли сада постављати питања нашем брањенику; председник: Ви сте имали довољно времена за изучавање оптужнице. Вама је оптужница уручена 4. јуна 1946. године пре подне у 10 часова, иако сте били позвани за 3 поподне. А вашем брањенику оптужница је уручена 2. јуна. Према томе имали сте довољно времена да се упознате са садржином оптужнице и изиђете на претрес; а претрес и служи за то да се целокупна радња изведе и да се на крају донесе закључак. Према томе, главно упознавање врши се на главном претресу, а како се предвиђа према материјалу, он ће трајати доста дуго, тако да ћете имати довољно времена да се

упознате са свим што је потребно; бранилац др. Јоксимовић: Допустите ми да кажем још нешто; председник: Друже тужиоце, ако имате штогод да питате изволте питати оптуженога.“ Поступак је настављен постављањем питања тужиоца оптуженом.

Из транскрипта трећег дана суђења, одржаног 12. јуна 1946. године, утврђено је, да је поступак настављен даљим испитивањем Драгољуба Михаиловића од стране председника већа, и тужиоца, *при чему је у фази испитивања Драгољуба Михаиловића од стране тужиоца одбрана је изнела примедбе да не поседује доказе којима тужилац располаже, па се између осталог, коментаришући писма која су наводно сачињена од стране Драгољуба Михаиловића, наводи:* „Тужилац: Али видите, ја располажем овде са материјалом бр. 247 (а и б); бранилац Јоксимовић: Ми то немамо; тужилац: Молим, суд може да вам стави на располагање документе. Молим да им суд стави на располагање документе да стално не протестују него да виде шта има а шта нема. (обраћајући се Дражи Михаиловићу). Молим Вас да прочитате ово ваше писмо је ли то ваш рукопис? оптужени: Јесте.“

У даљем току поступка тога дана адвокат Јоксимовић је у току постављања питања Михаиловићу прекидан смехом и повицима публике: „Бранилац Јоксимовић: Псеудоним се употребљава у преписци а никако у наредбама. Овај документ није документ сарадње. (један глас из публике: Смрт издајницима!). Председник: опомињем публику на ред. Ко је викнуо нека се дигне. (устаје један сељак). Молим вас напустите дворану. (напуштајући дворану поменути сељак правдајући се вели: Нисам могао да ћутим, сина ми је убио).“

У наставку претреса у 12,35 часова, одговарајући на питање свог браниоца, Драгољуб Михаиловић између осталог наводи: „Давао сам тачна места у стању сам да дам преглед свих саботажа и могу да додам још и то да ниједан воз нарочито на главној прузи није прошао од Београда до Ниша, а да није опљачкан, (смех у дворани)... Узимали смо оружје и све што је преношено. Тако је једном приликом узето чак 1.800 сатова; (смех у дворани), То кажем због тога да истакнем да се није знало све шта има у сандуцима; тужилац: Видите како се добро сећате, а малопре нисте могли; оптужени: Био сам заморен, а иначе саботажама сам посветио много пажње докази треба да су у мојим депешама које су заплењене, а које немам сада на располагању.“

Након тога одбрана је инсистирала да се презентирају докази који би ишли у прилог оптуженог Михаиловића: „Оптужени: Ја мислим пошто ми је материјал заплењен да мора да има; бранилац Јоксимовић: Молићемо Председништво и колегу јавног тужиоца да вам стави на располагање; председник: Председништво може да стави материјал са којим располаже и који је пред судом. Тај материјал је вама стављен на расположење; адвокат Јоксимовић: Приликом вођења истраге да ли су вам читана сва документа о којима је реч? оптужени: Нису; тужилац: То није потребно; бранилац Јоксимовић: Да ли су вам читана извесна документа која се овде помињу? оптужени: Извесна документа јесу; бранилац Јоксимовић: Да ли сва документа из образложења оптужнице нису вам читана? оптужени: Нису сва; бранилац Јоксимовић: Оптужница говори о четничким нападима против Партизана. Да ли ви имате какве податке о томе да сте и ви Четници нападани од стране Партизана? председник: Молим вас ограничите се на онај део оптужнице који се данас извиђа; бранилац Јоксимовић: Хоћу; председник: Ви улазите у непотребну опширност. То су питања која ће доћи на крају; бранилац Драгић Јоксимовић: За нас и за суд је боље да имамо тај материјал;

председник: То није потребно јер би губили у времену и јединству ислеђења материјала.“

Михаиловићу су постављена питања и у вези два писма која је наводно Михаиловић упутио Павелућу и Алојзију Степинцу, а што је Михаиловић упорно негирао: „Председник: Јесте ли тада у марту, априлу 1945. године када сте слали Брашића у Загреб, поставили као задатак хватање веза са Павелићем и Алојзијем Степинцом? оптужени: Никада; председник: Вама је у истрази предочено писмо које сте упутили како стоји његовој преузвишености др Алојзију Степинцу, надбискупу загребачком и митрополиту хрватском – Загреб. Оптужени: Видео сам; председник: Шта кажете о том питању? оптужени: То није моје писмо; председник: Како није? оптужени: Ја сам то јасно казао; председник: (обраћа се тужиоцу) То вам се писмо оспорава; тужилац: Нисам га ја написао; оптужени: Ни ја; тужилац: (подноси оптуженом писмо које је писао Степинцу). Изволте, је л' то ваш потпис; оптужени: Потпис је мој али писмо није моје. (у дворани смех); председник: (чита писмо) Врховна команда 15. априла 1945. поштованом г.Б.У... Ко је то Б.У? оптужени: Ми смо о томе расправљали, то може да буде само Брашић; тужилац: Адвокат Брашић; председник: (наставља читање писма). Након што је председник већа прочитао писмо наставио је са питањима. Председник: Је л' то ваше писмо? оптужени: Молим датум? председник: 15. април 1945. године; оптужени: 10. јануара 1944. године почео сам борбе са Усташама. 10. јануара у борбама било је веома великих жртава; председник: Да ли је ово писмо ваше? оптужени: Није; председник: А потпис? оптужени: Потпис може да буде мој ал' писмо није моје. (у дворани смех). Председник: Тужиоцу рекосте да је ваше; оптужени: Мој потпис јесте; тужилац: Да ли је ваше или не може да буде ваше? оптужени: Извинте на изразу, потпис је мој, али ја не знам да се правнички изражавам. 13. априла налазим се у оштрој борби са Усташама. 15. априла још сам у борби са Усташама. 13. априла ја сам их потукао у борби и те борбе трајале су можда до 17. још; тужилац: Само то треба доказати!, оптужени: Ми смо били у борби; тужилац: Ја не знам.. Након тога председник већа Драгољубу Михаиловићу чита још једно писмо. Председник: Молим вас ево и ово писмо: Врховна команда 15. априла 1945. године његовој преузвишености др. Алојзију Степинцу надбискупу загребачком и митрополиту хрватском – Загреб. – Преузвишености, преплавивши Србију и друге српске покрајине, комунистички вал од неког времена запљскује и оне покрајине које настањује хрватски народ. Он се све више шири и нарочито последњих дана прети да преплави те крајеве онако исто као што је то био случај у минулој години са српским крајевима (председник чита писмо до краја). Председник: Је л' ово ваше писмо? оптужени: Моје писмо није; председник: Је ли потпис ваш? оптужени: Потпис је мој и сматрам да су ми оба писма у згодној прилици подметнута. Датум молићу? председник: Претрес се прекида и наставља сутра у 7 часова изјутра.“

Из транскрипта четвртог дана суђења, одржаног 13. јуна 1946. године утврђено је, да је испитивање Драгољуба Михаиловића настављено у вези ратних дејстава из периода 1943. и 1944. године, при чему је председник већа инсистирао на разјашњењу одређених контрадикторности у исказима окривљеног у истрази и на претресу. Михаиловић је говорио да је у истрази био преморен, указивао је на постојање одређених материјалних доказа који би њему ишли у прилог па се између осталог наводи: „Председник: Требало би да нам објасните ову контрадикторност с обзиром да вам је у истрази постављено питање: Да л' вам је Недић обећао да ће преко Немаца да вам испоручи оружје? оптужени: Ја сам рекао: ја од њих не примам; председник: Ви сте рекли да јесте оптужени: Не, од њих не примам; председник: У

истрази сте упитани: Је л' вам Недић обећао заправо се обавезао да ће преко Немаца успети да вам издејствује веће количине оружја и муницију, ви сте одговорили: Јесте, оптужени: Ја кажем да сам тако рекао али у извесним моментима истраге, која је била веома пажљива према мени, ја сам неки пут био заморен; председник: Добро, оптужени Михаиловићу, да ли се пред вама примењивао поступак као овде пред судом, када сте уморни да се прекине; оптужени: Ја нисам био обавештен добро у томе погледу; председник: Како мислите? оптужени: Нисам познавао моја права као затвореника; председник: Конкретно, да ли је иследник приликом ислеђивања питао вас да ли сте уморни и прекидао? оптужени: Ми смо о томе разговарали, ја сам био сувише заморен; председник: Је л' иследник прекидао? оптужени: Ја сам био стално заморен. Ја стојим на гледишту да не треба ометати истрагу све док иследник седи и никада нисам тражио да се прекине; председник: Је л' се иследник трудио да вас замара? оптужени: Не, прелазило се чак и на пријатељске разговоре; председник: Онда значи да нисте били уморни онога момента кад сте на ово питање овако одговорили? оптужени: Одговорио сам, знам да сам рекао: Од њих нећу да примам; председник: Ја вас питам зато што суд мора да разјасни ту контрадикцију; оптужени: Ја молим за извињење кажем онако како се сећам; председник: Суд мора да расчисти постојање ил' непостојање извесне чињенице. Ту постоји контрадикција и зато суд мора да вас пита; оптужени: Стварно, тако сам рекао од њих нећу да примам. Ја бих молио господина председника да види моје новчане књиге које се налазе код вас; председник: Код мене?!, оптужени: Не код вас, него у истражном материјалу. Ја верујем да те књиге постоје и у тим новчаним књигама ја сам показивао довољно прецизности у погледу вођења свих сума. Ја молим да се прегледају те књиге и да се види да л' има уведених сума за које се каже да сам примао од Недића; председник: Суд располаже само са оним материјалом на основу кога је тужба поднета; оптужени: Ја сам био веома прецизан у том погледу.“

Из транскрипта петог дана суђења оптуженом Драгољубу – Дражи Михаиловићу одржаном 14. јуна 1946. године произилази да одбрана поново приговара да не располаже свим доказима које поседује тужилац. Након презентирања писмених доказа председник већа се обраћа тужиоцу. „Председник: Шта ће да вам остане за доказни поступак? тужилац: За доказни поступак имам 800 докумената; бранилац Јоксимовић: Треба да их већ имамо; тужилац: Има времена кад буде тражио председник.“

Из транскрипта шестог дана суђења одржаног 15. јуна 1946. године, утврђено је да, након што је одбрани дата реч, Бранислав Ђоновић се обратио председнику већа *указујући на конфузне одговоре Михаиловића*, између осталог наводећи: „Међутим, прекључе на саслушању оптужени је казао од речи до речи: Код мене наступа моменат кад кажем јесте, кад сам преморен; председник: Зашто не пређете на конкетно; Бранислав Ђоновић: Молим вас ово је у интересу суда у интересу одбране у интересу истине, да се расчисти једна ствар. Ја ништа нећу овде рећи него само оно што је у интересу за проналажење материјалне истине.. Бранилац Ђоновић: Питам оптуженог Михаиловића, да ли је у току овог претреса један пут услед заморености дошао у такав положај да каже услед нервне заморености и исцрпности јесте, а требао је да каже не. Молим оптуженог Михаиловића да ми на ово питање одговори; оптужени: Да. Наступају извесни моменти, то се види из вођења записника, да вероватно има контрадикторности што ја не бих желео. Има контрадикторности у изјавама пред судом што ја не бих желео, нарочито у избору речи опредељивању смисла појединих акција и идеја. Уствари је тако.“

У даљем току саслушања Бранислав Ђонових је постављао питања Драгољубу Михаиловићу, *при чему је оштро прекидан од стране председника већа и тужилоца* „Бранилац Ђонових: За одбрану је важно да ли сте признали у току овог претреса иједном да сте били у ма каквој сарадњи са окупатором? оптужени: Са окупатором не; председник: То је питање недопуштено и сматрам да је по томе дат одговор; тужилац: То је атак на поступак пред судом.“

Бранилац Ђонових је између осталог постављао питања Драгољубу Михаиловићу у вези постојања бланко папира са његовим потписом: „одбрана: Ви сте, оптужени Михаиловићу, јуче рекли да признајете потпис а не признајете писмо које је писано на писаћој машини Ранку Брашићу, које се односи на Павелића, тј. на Степинца. Овде у овој књизи документа, у архиви, пронађено је неколко бланко потписа које је Влада Бакарић дао да се прикаже. Дакле, тамо се нашло неколко ваших потписа што значи или да вас је неко фалсификовао, тј. да су циркулирали ваши потписи, или да сте ви издавали заиста бланко потписе. Из тога јасно излази да је Михаиловић заиста тачно рекао да је потпис његов, ал да писмо није његово. Јер, ево он, и сада, каже да је потпис сличан; тужилац: Да, да само што је онај потпис на писмима латиницом; одбрана: Види се јасно да су фалсификати врло успешно извршени; оптужени: Сви команданти који су полазили на терен добијали су, нарочито виши командант, бланко потписе, да би могли давати и овлашћење. Бланко потписе су добијали и људи који су радили на политичком пољу, јер везе су биле тешке и није било право да човек изгуби 15 дана због тога што нема потписа.“

Након тога у каснијем току претреса бранилац Драгић Јоксимовић је покушавао да предложи суду да се као сведоци одбране саслушају одређена лица. Тужилац се успротивио свим предлозима: „Пре свега саопштавам да сам прекјуче; председник: Ви не можете вршити никаква саопштења. То је дужност суда. Ви у процесу можете подносити предлоге о којима ће суд одлучивати; бранилац Јоксимовић: Колега председниче, ја сам добио једну депешу из Америке. У њој се од мене тражи да јавно саопштим суду једну ствар. Ја сматрам да ће се одужити својој адвокатској савести и дужности ако изнесем ту њихову жељу; председник: Ви ћете се одужити адвокатској савести и дужности ако поднесете конкретан предлог; бранилац Јоксимовић: Ово ће бити у вези са конкретним предлогом; председник: Стилизујте предлог; бранилац Јоксимовић: Предлог да се као сведоци по оптужници од стране 3 до 58 саслушају Волтер Емсфилд, члан америчке војне мисије код команде Драже Михаиловића; Мајк Мекфул, амерички авијатичар спасен од Драже Михаиловића; Џон Левин, амерички авијатичар спасен од Драже Михаиловића; Вилијам Лен Роџерс, председник Комитета за праведно суђење Дражи Михаиловићу; председник: На које околности? бранилац Јоксимовић: На околности да оптужени Михаиловић није сарађивао са окупаторима. (буран смех у судници). На околности, како су они у тој депеши казали, наведене у оптужници од стране 3 до 58. Потписани кажу: Учтиво вас молимо, као правног саветника Драже Михаиловића, да званично известите суд да су потписани, сматрајући себе сведоцима у случају Михаиловића, спремни да лете за Београд и да у сврху пружања доказа по наводима оптужнице од 3 до 58 у погледу његовог држања. Ми молимо, такође, да ви јавно захтевате од суда да наше сведочење прими. Бићемо вам захвални ако суд на ово упозорите.. Ову депешу су потписала лица које сам малочас прочитао упућена из Њујорка Драгићу Јоксимовићу правном саветнику Драже Михаиловића. Упућено је 12. јуна, а исту сам примио 13. јуна 1946. године; тужилац: Молим само конкретно на које околности? бранилац Јоксимовић: На околности како сведоци изјављују од стране 3 до стране 58 оптужнице. Ја предајем

суду ово; председник: Молим вас, имате ли ви као бранилац као лице које званично учествује у претресу какав предлог или не, друго се нас не тиче!, бранилац: Ја ову депешу предајем суду са молбом да се иста депеша сматра као предлог одбране да суд што скорије донесе одлуку о преслушању наведених сведока из Њујорка и да се таква одлука најхитнијим путем саопшти како о сведоцима, тако и одбрани оптуженог Михаиловића; председник: Имате ли ви као бранилац конкретан предлог и ако га имате изволте га формулисати. Предлажете ли ви да се који од сведока саслуша, како му је име и адреса и на које околности? бранилац Јоксимовић: На сваки начин да овај предлог који сам поднео сматрам да тај предлог садржи преслушавање свих сведока; председник: Молим вас, формулишите прецизно и кратко, ви то знате као стари адвокат; бранилац Јоксимовић: Молим; председник: Шта ви предлажете? Бранислав Јоксимовић: Предлажем да се изађе у сусрет жељи ових сведока; председник: То уопште није предлог; бранилац Јоксимовић: Предлажем да се позову сведоци..; председник: То није предлог; бранилац Јоксимовић: Да се позову као сведоци..; председник: Молим вас формулишите предлог као судски предлог, како се то у суду ради.. (диктира записничар): Бранилац оптуженог Михаиловића адвокат Јоксимовић предлаже..; бранилац Јоксимовић: Предлажем да суд позове и преслуша напред именоване сведоке..; председник: Које напред именоване сведоке, наведите; бранилац Јоксимовић: Сведоке, и то Волтера Менсфилда; председник: Шта је по занимању? Бранилац Јоксимовић: (наставља)...Бивши члан америчке војне мисије код Михаиловића; председник: Па то није занимање. (у сали смех). Бранислав Јоксимовић: Мајк Мекфула, авијатичара спасеног од Михаиловића; председник: То је занимање јелте? бранилац Јоксимовић: Цонт Левин, такође авијатичар, Вилијам Лен Роџерс; председник: Је л' он био икада у Југославији?“ Након чега се тужилац изјашњавао о предлогу одбране

Из транскрипта седмог дана суђења оптуженом Михаиловић Драгољубу и осталима, одржаног 16. јуна 1946. године утврђено је, да је одбрана предложила да се након саслушања Михаиловића претрес одложи за 2 дана а што је председник већа одбио. „Бранилац Ђонових: Колега председниче, пошто се, како изгледа данас завршава саслушање оптуженог Михаиловића, одбрана моли суд, да би могла средити извесне податке, да јој суд изађе у сусрет и, према томе, предлаже прекид претреса за два дана, да би могла тачно прегледати материјал који још није прегледан, да би прегледала и средила стенографске белешке и да би могла дати посебна питања по материји која је ових дана доста брзо и темељно пређена, тако да нисмо могли ни стигнути да средимо своје забелешке како треба; председник: (обраћа се тужиоцу): Бранилац оптуженог адвокат Ђонових, предлаже да се претрес прекине и одложи за два дана. изјасните се дакле, јавни тужиоце; тужилац: Ја се противим предлогу и то сасвим из разумљивих разлога. Испитивање Михаиловића је при крају и мислим да данас треба да буде завршено. Сутра треба да се наставља испитивање и другог и следећих оптужених. Има још један део поступка, доказни поступак, у коме ће бити читана документа, саслушани сведоци, трећеоптужени Михаиловић моћи ће да се испита у вези са документима и сведоцима скоро о свим околностима о којима је до сада испитан,... Према томе мислим да би одлагање за два дана значило потпуно неосновано одуговлачење претреса; бранилац Јоксимовић: За одбрану не; председник: Тужилац се противи предлогу браниоца Ђоновиха. До доказног поступка одбрана има могућност да темељно простудира материјал, јер неће бити окупирана; бранилац Јоксимовић: Ми морамо пратити претрес и даље. То је цела ствар. Ми смо слагали материјал. Дотле би се нешто одморио и оптужени Михаиловић; тужилац: Он ни сад није уморан. Дневно ради шест сати а остало време се одмара; бранилац Јоксимовић: Овакав претрес не би

смео да траје четири до пет сати. За нас је заморан а камоли за њега; председник: Суд је донео решење да се одбија предлог одбране браниоца Ђоновића да би се претрес прекинуо и одложио за два дана са разлога што је материја до сад довољно извиђена, а провођењем доказног поступка одбрани се пружа могућност да ствар свог брањеника до у најситније детаље у потпуности проучи. Изволте са питањима.“

На претресу наведеног дана, одбрана је негодовала јер не располаже свим доказима које на суђењу презентира тужилац „Тужилац: (обраћа се оптуженом). Чији су ово потписи? Ја са вама волим разговарати кад имам ваше потписе; оптужени: (гледа документ) Ово је мој потпис; тужилац: А с друге стране; оптужени: (посматра документ). Изгледа да је мој... Мој је потпис. (у дворани жагор). Тужилац: Је л печат ваш? оптужени: Он може да се прави; тужилац:... Ал потпис не може; бранилац оптуженог, адвокат Јоксимовић: (обраћа се оптуженом). Ваш потпис ил није? оптужени: Мој је; председник: Ваш потпис? оптужени: Да, мој; бранилац: Који је то документ? тужилац: Накнадно приложени документ број 12. Ово је било већ стављено одбрани на располагање; бранилац: Ми немамо тога документа у својим рукама; тужилац: Молим вас, суду је предато; председник: (одговара браниоцу). Имате.. У даљем току поступка Тужилац: Пазите даље број 788 од 17. новембра ви кажете: Космај мора да се очисти по сваку цену. Радите према ситуацији да се Космај па све до Београда што пре очисти; оптужени: То су организационе ствари; бранилац Јоксимовић: Немамо појма о тим документима. Дајте нам број. Ми морамо да знамо; тужилац: Читан је јуче..; бранилац Јоксимовић: Кажите број? тужилац: Покажите му који је број да се одмах не револтира забележите. Не могу ја вама сваки час приносити документе; председник: Реците број документа да одбрана може да запише; тужилац: Имате времена па прегледајте документа.“

Из транскрипта десетог дана суђења одржаног 19. јуна 1946. године, утврђено је да је претрес почео предлогом Михаиловићевог адвоката одбране, Јоксимовића, да се изведе доказ саслушањем сведока: „Бранилац Драгић Јоксимовић: Пре почетка саслушања Глишић Милоша имам да учиним један предлог; председник: Изволите; бранилац Драгић Јоксимовић: Предлажем да суд позове и као сведоке преслуша следећа лица: Волтера Менсфилда и Мусулина, чланове Америчке војне мисије код Михаиловића; Елсфарда Крамера и Мајка Рајчића, чланове Мак Дауелове мисије; Ник Лалића, командујућег официра Ескадрилом авиона мисије за спасавање; Мајк Мек Кула, Џона П. Девлина и гос.г. Брауна – млађег, опасне авијатере, Вилијем Лејн Роџерса, председника Националног комитета америчких авијатичара за помоћ Дражи Михаиловићу; председник: Адресе њихове и занимање; бранилац Драгић Јоксимовић: Адресе ћу накнадно приложити а уколико не будем урадио, молим суд да преко Америчке амбасаде у Београду затражите адресе ових сведока; председник: Мени се чини да сте ви поднели један непотпун предлог какав се суду не подноси; бранилац: Ја подносим овај предлог да би се саслушали наведени сведоци о чињеницама против Драже Михаиловића; председник: О којим чињеницама? бранилац: О чињеницама које су изложене на страни 5 до 58 оптужнице. Ја сам добио и једну депешу овакве садржине..; председник: Да се разумемо. Страна 52 обухвата те чињенице; бранилац: Тачно, право сте рекли, од стране 5 до стране 52. Ја сам добио и једну депешу из Њујорка; председник: За нас то даље апсолутно није важно. Ваш је предлог као браниоца да се испитају предложени сведоци ништа даље. Друже тужиоче, изјасните се о предлогу браниоца; бранилац: Молим да прочитам депешу у којој стоји образложење овог мог предлога. Ја нисам ни мало крив што су те депеше јавно преко телеграфа у Београду упућене на моју адресу; председник: Ви сте учинили предлог да

се ти сведоци саслушају на околности у оптужници од стране 5 до 52; бранилац: Јесте, али да прочитам и депешу...; председник: Опомињем браниоца оптуженог Михаиловића адвоката Драгића Јоксимовића из Београда на ред у заседању. Јавни тужиоце изјасните се о предлогу браниоца, а ви господине Јоксимовићу можете сести; тужилац: Ја морам на првом месту да изразим једно велико чуђење да бранилац, господин Јоксимовић, понавља предлог који је идентичан са предлогом који је пре неколико дана учинио. Он предлаже једино друге личности да сведоче о околностима у оптужници и то сад продужује са десет страна на 52 стране. Међутим, о чему се овде ради? Ради се о извесним личностима које су биле у званичним и у полузваничним функцијама у штабу оптуженог Михаиловића. И шта треба те личности да докажу? Оне треба да докажу да оптужени Михаиловић није сарађивао са окупатором и да није вршио ратне злочине. Ја бар тако ово разумем. Кад се већ бранилац Јоксимовић неће тако да изјасни, мада се бранилац Јоксимовић неће тако да изрази. Или кратко речено, по свим тачкама оптужбе о сарадњи и ратним злочинима. То је у корист Михаиловића, а не о постојању ратних злочина. Ја код таквог стања ствари не бих имао ништа друго да кажем него што сам пре неколико дана казао поводом истог предлога, који је бранилац Јоксимовић овде учинио. Зар могу сведоци из иностранства сведочити и побијати чињенице, за које постоје неколико стотина писмених доказа? Зар могу сведоци из иностранства побијати изразе оптуженог Михаиловића? И тд; председник: Практично, противите се предлогу? тужилац: Противим се предлогу, допустите ми још неколико речи. Могу само да кажем да још и то да господа, коју господин Јоксимовић предлаже да се овде пред судом појаве као сведоци, ја поуздано знам из истражног материјала, да ниједан од њих од 1941. године није био при штабу оптуженог Михаиловића... и тд; бранилац Јоксимовић: Један мали одговор; председник: Приступимо испитивању оптуженог Глишића Милоша; бранилац Јоксимовић: Дозволите да одговорим колеги јавном тужиоцу; председник: Оптужени Глишићу, седите. Јесте ли разумели оптужницу?“ Поступак се даље наставио саслушањем оптуженог Глишића.

У даљем току поступка након саслушања окривљеног Глишића, адвокат Јоксимовић је изнео одређене предлоге између осталог и да се Михаиловићу достави целокупан доказни материјал. Свим предлозима тужилац се успротивио. „Бранилац Јоксимовић: Ја бих имао два предлога. Први би предлог био у томе да умолим суд да оптуженоме Михаиловићу још данас стави сав оптужни материјал на располагање, пошто је он у једној прилици на моје питање одговорио да му то није познато; председник: То је један предлог; бранилац Јоксимовић: Други је предлог да се оптуженом Михаиловићу још данас, а најдаље сутра, поред оптужног материјала, стави на располагање и све наше домаће новине почев од 11. овог месеца, а сем тога и све иностране новине, нарочито енглеске, руске и француске. За ових десет дана по закључењу данашњег претреса и да му се те новине стављају на расположење; председник: Циљ? бранилац Јоксимовић: Да буде упознат са стањем ствари и у земљи и у иностранству. Сматрам да такав предлог не би требало ни да чиним, већ да је то требало да се само по себи обави, јер је у питању није обична личност и ово није један обичан процес, већ једна личност која је играла важну улогу кроз целу окупацију, да би оптужени Михаиловић могао у завршној речи да да оно што треба да да; тужилац: То је ваше мишљење? бранилац Јоксимовић: Не, него то је и ваш интерес. Сматрам да је то и ваша жеља. Он треба да има целокупан оптужни материјал код себе и све новине, да зна шта јавност пише и како је цео његов случај преко јавности представљен; председник: Јавни тужиоце, изјасните се по предлозима; тужилац: Ја сам чекао и трећи предлог на име да пустимо оптуженог Михаиловића да се прошета Београдом. (смех и веселост у дворани). Што се тиче оптужног материјала, он се налази код суда и

потребан је суду. Ја се противим том предлогу, јер је сигурно потребан тај материјал за даље вођење претреса, а уосталом суд ће о томе донети своје решење. Што се тиче новина, штампе домаће и стране, мислим да такав предлог још нико никад није учинио. И тд. (бранилац Јоксимовић обраћајући се председнику поново тражи реч). Председник: Имајте једанпут довољно прозрења суду као што то доликује одбрани; бранилац Јоксимовић: Имам још један мали предлог, трећи. Да се стави оптуженом Михаиловићу на расположење и све стенографске белешке од почетка овог претреса па даље; тужилац: Ја се не слажем ни са тим предлогом. Одбрана има стенографске белешке, а има и оптужба. Суд нека решава, ја се противим томе, јер сматрам да није потребно дати. У допуну онога што сам малочас рекао поводом предлога да се оптуженом стави на располагање штампа, имао бих да поменем и чланак Маклена, у коме је такође изнет драгоцен оптужни материјал против оптуженог Михаиловића; бранилац Јоксимовић: Тај чланак да се специјално достави оптуженом Михаиловићу; тужилац: (обраћајући се браниоцу Јоксимовићу) А где сте ви на тако нешто у својој дугогодишњој адвокатури наишли; бранилац Јоксимовић: (окреће се председнику већа и тражи од њега допуштење да одговори тужиоцу). Председник: Хоћете ли имати господине Јоксимовићу ту љубазност према Народном суду ФНРЈ да му омогућите рад и да се држите редовног судског поступка који употребљавате у вашој адвокатској пракси већ тридесет година?!, бранилац Јоксимовић: Хвала лепо; председник: Претрес се прекида и наставља сутра у 7 часова ујутру изведите оптужене.“

Из транскрипта двадесет четвртог дана суђења, одржаног 3. јула 1946. године утврђено је, да је бранилац Драгољуба Михаиловића, адвокат Јоксимовић изнео нове предлоге за извођење доказа, а који се односе на саслушање одређених сведока као и одређених писмених доказа, па се између осталог наводи: „Председник већа: Другим предлогом предлаже да се прочита осам преписа саопштења вишег СС Фирера и заповедника полиције у Србији Бадера, а о томе да су у циљу одмазде вршена стрељања припадника организације Драже Михаиловића. (обраћајући се браниоцу Драгићу Јоксимовићу). Ви сте овде приложили преписе и гарантујете да су они верни оригиналу. Да ли ви имате те оригинале? бранилац Драгић Јоксимовић: Имам, али моментално их немам овде; председник: Да ли их уопште имате и да ли можете да их поднесете суду? бранилац Јоксимовић: Имам и могу; председник: Друже тужиоче, изволте се изјаснити о овим предлозима данас поднетим; тужилац Минић: Противим се предлогу.“

У даљем току поступка суд је донео одлуку које доказне предлоге оптужбе и одбране прихвата. Од многобројних доказних предлога Михаиловићеве одбране суд је прихватио да прочита један писмени доказ и саслуша три сведока. Остале доказне предлоге суд је одбио као сувишне или неизводљиве. „Председник: усвајају се следећи предлози одбране, Николе Ђоновића, браниоца оптуженог Михаиловића да се изведе доказ читањем плаката, објаве по уцени оптуженог Михаиловића. Предлог Драгића Јоксимовића браниоца оптуженог Михаиловића, да се изведе доказ преслушавањем сведока Марије Оргалев, Видосаве Туркулац и Добриле Перишић на околности означене у поднеску. Образлажући одлуку председник већа наводи Сви остали предлози тужбе и одбране одбијају се са разлога јер су с обзиром на досадашњи ток претреса делом сувишни а неки су предложени за доказ чињеница које се оптужбом не инкриминишу, неки су предложени за доказ чињеница које тужба није оспорила а неки су неизводљиви.“

Из транскрипта двадесет шестог дана суђења, одржаног 8. јула 1946. године, утврђено је да је у завршној речи бранилац Јоксимовић *изнео примедбе на умешаност политике у процес. Осим тога указао је да се у оптужници оптужени називају злочинцима и да сведоци нису дали заклетву да ће говорити истину:* „Адвокат Јоксимовић: господо судије, равно је месец дана од како се води овај процес. Тако дуга дискусија пружила нам је богат материјал за широке политичке конференције и судско поступање. У току овога процеса параграф и политика често су се додиривали, често су се мешали. Наша је дужност а сматрам и моја као браниоца да уклонимо политику и да осигурамо све околности које ће учинити да се изрекне праведна пресуда. Ја сам имао пред собом људе који су судили као што се данас суди на овом процесу и знам шта се после тога говорило, па стога сматрам да је и наша дужност да олакшамо тежак положај у коме се суд налази. Господо ја ћу се стога држати оптужнице, ако имам каквих примедбе да учиним нека ми се верује, да то чиним сасвим искрено, да се не би какве погрешке поновиле. Господо, пало је у очи свима, који су долазили, а на првом месту онима који су читали оптужницу, да се тамо употребљавају крупне речи за битне ствари. Кад јавни тужилац каже за оптуженике, који још седе на оптуженичкој клупи да су зликовци и назива их злочинцима, те су речи увреда, која се не сме чути на јавном процесу. Господо, кад се некоме каже да је злочинац и зликовац, треба имати јавну исправу, на основу чега се то каже. Само је суд позван да му тај жиг удари на чело и нико више, па чак ни јавни тужилац. Тужилац Минић: Ја мислим да не би требало да нам читате лекције него да пређете на одбрану. Бранилац Јоксимовић: Ја не читам лекције, него само износим констатације. Јавни тужилац: То нема везе. То је ноторна чињеница. Бранилац Јоксимовић: Једна таква реч вређа господине јавни тужиоче, и такав атрибут не може се дати једном човеку све дотле, докле не буде осуђен. Председник: Молим вас г-Јоксимовићу изволте се држати одбране ваших клијената. Обраћајте се суду и пређите конкретно на одбрану вашег брањеника. У даљем току поступка бранилац Јоксимовић наводи: Ја ћу замолити да ми се не замери, што ћу једну другу примедбу да учиним. Много сведока било је и у претходној истрази и овде на самом процесу. У сведочби људи често пута не мере своје речи и због тога је прописана заклетва. Овде сведоци нису заклетви. То је један недостатак. Председник: Молим вас господине Јоксимовићу сведоци су заклетви и не вређајте суд! Од сваког сведока узета је часна реч. Не дозвољавам такву одбрану. Од свакога сведока узета је часна реч да је говорио истину иако продужите тиме да вређате суд, ја ћу вас казнити. Бранилац Јоксимовић: То је ваше право. Председник: Ви дајете заклетви погрешно схватање а суд тако не сматра.“

Из транскрипта двадесет осмог дана суђења, одржаног 10. јула 1946. године, утврђено је да је бранилац Драгољуба Михаиловића, адвокат Јоксимовић, у неколико наврата повицима публице прекидан у својој завршној речи. Бранилац Јоксимовић наводи: „Поред одобрења легалне емигрантске владе оптужени је за свој рад имао и одобрење свих наших западних савезника, ја овде не нашавши никакво оправдање за подизање оптужнице, нити видим разлога за суђење Дражи Михаиловићу. (један глас из публице!) Доле слуге издајника Драже Михаиловића!! Доле, доле!). Бранилац Јоксимовић: Господине председниче да ли желите да продужимо претрес? председник: Продужавам, изволте даље. Ако се још један инцидент догоди испразнићу салу. Дајем 15 минута одмора.. У наставку суђења бранилац Јоксимовић наставља са излагањем своје завршне речи: Акција Михаиловића је била уперена на кршење и ломњење једне противничке организације, чији су циљеви, по његовом мишљењу, били не само штетни, него и опасни за постојеће друштво и стање које је он желео одржати. (бранилац Јоксимовић чита једно саопштење из Новог времена о стрељању људи за

које кажу да су присталице Драже Михаиловића. Нервирана клеветамa на рачун Народноослободилачког покрета од стране Јоксимовића, публика не може да одоли и громко кличе: Доле плаћеници реакције! Председник дуго звони, опомињући публику да не ремети ток суђења. (бранилац Јоксимовић затим наставља да чита саопштење немачких окупационих власти). У даљем току излагања адвокат Јоксимовић је прекинут од стране тужиоца Цитирани документи представљају доказ о систематском повојниченом пандетизму о којем говори оптужница; тужилац: Ви издају браните.“

Из стенографских белешки са суђења Драгољубу „Дражи“ Михаиловићу објављених у књизи „Издајник ратни злочинац Дража Михаиловић пред судом“, Београд, 1946. године, утврђено је да је Врховни суд Федеративне Народне Републике Југославије, Војно веће, састављено од пуковника Михаила Ђорђевића, као председавајућег, и судија, потпуковника Милије Лаковића и Михаила Јанковића, у поступку против оптуженог Драгољуба – Драже Михаиловића и других 15. јула 1946. године донео и јавно објавио пресуду којом је оптужене огласио кривим за извршење кривичних дела издаје и ратних злочина из члана 3. тачка 3, 4, и 6. Закона о кривичним делима против народа и државе, а Михаиловића и за извршење кривичних дела организовања оружаних банди у циљу насилног обарања постојећег државног уређења из члана 3. тачка 7. истог Закона. *У диспозитиву пресуде наводи се* да су сви оптужени криви јер су „у току надчовечанске борбе коју су народи Југославије од 1941. до 1945. године у одбрани своје слободе и независности и за свој опстанак водили противу хитлеровске Немачке, Фашистичке Италије и њихових сателита, ступили и за све време рата и непријатељске окупације одржавали политичку и војну сарадњу са окупатором ради заједничког угушивања општеномалог устанка и подржавања окупације како би уз помоћ окупатора успоставили режим противнародне диктатуре и националног угњетавања те су на тај начин у најсудбоноснијем раздобљу историје народа Југославије извршили злочин издаје народа и отаџбине; што су заједно са окупатором у остваривању империјалистичког плана окупатора о поробљавању и истребљењу народа Југославије организовали, наређивали и извршавали или потстрекавали на извршавање небројених злочина над народом: убијање и предавање рањеника окупатору, масовна убиства и покоље, хапшења, мучења, одвођења у концентрационе логоре и на присилан рад у корист окупатора, принудну мобилизацију, паљевине пљачку и уништавање јавне и приватне имовине, силовања и друге ратне злочине, услед чега носе одговорност за смрт и страдања стотина хиљада људи, жена и деце и то оптужени Михаиловић Драгољуб Дража:

1) Што је од почетка друге половине 1941. године па за све време рата и непријатељске окупације организовао и руководио оружане четничке формације познате под именом „четници Драже Михаиловића“ и такозване „југословенске војске у отаџбини“ које су имале за циљ да оружаном акцијом и вршењем терора у сарадњи са окупатором подрже окупацију и угуше оружани устанак и ослободилачку борбу српског и осталих народа Југославије;

2) Што је ради угушивања народноослободилачке борбе народа Југославије и подржавања окупације од самог почетка своје противнародне делатности ступио у везу са окупаторским командама и властима; спроводио кроз све време рата све до саме капитулације хитлеровске Немачке активну политичку и војну сарадњу са свима окупаторима; склапао, сам или преко подређених команданата и агената, споразуме и уговоре за вођење заједничке борбе против своје отаџбине; примао од окупатора наоружање, спрему, храну и другу помоћ за своје четничке јединице; стављао своје јединице под команду окупатора за извођење ратних операција против

Народноослободилачке војске; одобравао својим командантима да се са својим одредима „легалују“ код окупатора, то јест ступе у отворену службу окупатора, а неким четничким јединицама да ступе под непосредну команду окупатора под именом „антикомунистичка добровољачка милиција“, тако да су сви његови подређени команданти и јединице по његовим директивама и наређењима за све време рата заједно са фашистичким окупаторским јединицама изводили војне операције против народних оружаних снага и вршили злочине и терор над народом;

3) Што је од самог почетка своје издајничке делатности ступио у везу са Недићем и другим квислинзима отвореним слугама окупатора у циљу да одржи окупацију и обједини све издајничке снаге против ослободилачке борбе народа Југославије; давао директиве својим командантима да склапају споразуме и да сарађују са усташама уз признање суверенитета такозване „независне државе Хрватске“ и уз полагање заклетве на верност Павелићу, организатору масовних покоља српског и хрватског народа;

4) Што је у истом циљу, прихватајући од окупатора лажну паролу борбе против комунизма ишао за тим да борбу наших народа скрене са пута националноослободилачке борбе на пут грађанског рата, па је под паролом борбе против комунизма са својим четницима убијао родољубе, који су на било који начин помагали и одобравали борбу против окупатора;

5) Што је, под лажним паролама „заштите српства“ и „спасавања српских глава“, којим паролама је и квислинг Недић оправдавао окупацију, разбијао јединство српског народа у борби против окупатора и наметао му братоубилачку борбу, у којој су његови четници побили десетине хиљада Срба;

6) Што је, у складу с политиком окупатора, као претставник свих противнародних и антидемократских елемената у циљу разбијања братства и јединства народа Југославије и успостављања националног угњетавања распиривао националну и верску мржњу и раздор међу народима Југославије, услед чега су његове четничке банде извршиле масовне покоље хрватског, муслиманског као и српског становништва које није прихватило окупацију;

7) Што је, заједно са избегличком владом у којој је био министар, вршио у народу пропаганду, да није време за борбу против окупатора док се јаче савезничке снаге не искрцају на Балкан, односно док Немачка не буде пред капитулацијом, чиме је подржавао окупацију и слабио ратни напор Југославије, као и заједнички фронт савезничких држава против хитлеровске Немачке и њених сателита и

8) Што је, доследан својој издајничкој делатности спровођеној за све време рата и окупације, пред коначно ослобођење земље од окупатора, пошто је политички и војнички био разбијен, организовао терористичке банде и групе као једино преостало му средство, уз помоћ Гестапоа организовао школе за терористе, па је изучене и наоружане терористе упућивао да врше диверзије, саботаже и атентате, што су ове групе и извршиле, а појединим својим командантима наређивао да такође пређу на вршење терористичких аката, како би у последњој фази борбе помогао окупатору који се повлачио из наше земље и како би угрожавао нови уставни демократски поредак у Федеративној Народној Републици Југославији.“

У даљем диспозитиву пресуде по тачкама од А до Љ чињенично су описана дела која се Михаиловићу стављају на терет.

На основу члана 4 Закона о кривичним делима против народа и државе и члана 1, 3, 5 и 6 Закона о врстама казне Михаиловић Драгољуб – Дража је осуђен на казну

смрти стрељањем, трајан губитк политичких и појединих грађанских права и конфискацију целокупне имовине.

Поред Драгољуба – Драже Михаиловића на исту казну су осуђени: Жујовић Младен, Радић Радослав – Раде, Глишић Милош, Живковић Петар, Јовановић Драгомир – Драги, Динић Танасије, Јонић Велибор, Докић Ђура, Мушицки Коста и Павловић Бошко. Остали окривљени: Мољевић Стеван, Топаловић Живко, Виловић Ђура, Врањешевић Славољуб, Јовановић Слободан, Пурић Божидар, Ничић Момчило, Кнежевић Радоје, Гавриловић Милан, Кнежевић Живан, Потих Константин и Марковић Лазар – Лаза осуђени су на казне затвора у трајању од 6 до 20 година, губитак политичких и појединих грађанских права, као и конфискацију целокупне имовине, а окривљени Кумануди Коста на казну лишења слободе са принудним радом у трајању од 18 месеци, губитак политичких и појединих грађанских права сем родитељског у трајању од 2 године и на конфискацију целокупне имовине.

Пошто је прочитао диспозитив пресуде, председник Ђорђевић је дао усмено образложење у коме је између осталог навео:

„Између свих окривљених нарочито се истичу осуђени Михаиловић, чланови емигрантске владе, чланови такозваног централног националног комитета и четнички команданти, тиме што су свој издајнички рад прикривали истицањем у својој пропаганди да су они за савезнике и да хоће да се боре против окупатора, само да чекају повољан моменат. Тиме су они хтели да пред савезничким јавним мњењем прикрију сарадњу са окупатором, да у земљи преваре један део становништва, да сачувају легалност и континуитет избегличке владе пред званичним, савезничким факторима, и најзад да би изговарајући се да тобож воде борбу против комуниста, створили у иностранству лажан утисак да се у Југославији не ради о ослободилачкој борби народа против окупатора, него о грађанском рату, и на тој основи добили оправдање за своју сарадњу са непријатељем.

Михаиловић је при своме штабу имао од октобра 1941. године па све до јануара 1945. године енглеске и америчке војне претставнике. Преко тих војних претставника и преко југословенске емигрантске владе он је дуго добијао поред морално-политичке и материјалну помоћ, упркос тога што је истовремено добијао од немачких и италијанских окупатора помоћ у оружју и другој ратној спреми.

Енглески и амерички официри при штабу оптуженог Михаиловића, гуркајући га у борбу против комуниста, у ствари су га потпиривали на сарадњу с окупатором у борби против ослободилачког устанка народа Југославије. Поступање тих официра било је израз политике извесних реакционарних кругова у иностранству, који су хтели дати политичком развоју у Југославији и на Балкану правац, који би одговарао њиховим интересима, а не интересима народа Југославије и осталих балканских народа.

Бранилац окривљеног Михаиловића, адвокат господин Драгић Јоксимовић истакао је да окривљени Михаиловић није извршио интегралну издају народа сарађујући са окупатором у борби против ослободилачког устанка народа Југославије, него да може бити речи само о томе да је он, тј. оптужени Михаиловић, вршио издају у односу према Партизанима. Да је суд усвојио ове наводе браниоца Јоксимовића, у ствари би оправдао сарадњу окривљеног Михаиловића са окупатором и издајством народа, јер бранилац Јоксимовић, бранећи Михаиловића да није извршио интегрално

издајство, већ издајство само једног дела народа, и то оног дела који се бори искључиво против окупатора, стао је тиме у одбрану оних који се против окупатора не само да нису борили, него су окупатора и окупацију подржавали, а то значи у одбрану оног малог броја који су се налазили у издајничкој организацији окривљеног Михаиловића и организацијама других слугу и помагача окупатора. Суд није могао стати на становиште браниоца Јоксимовића и оправдати подржавање окупатора и сарадњу са окупатором против народа Југославије, па је стога овај навод браниоца Јоксимовића и одбацио.

Чињеница који је бранилац оптуженог Михаиловића истакао да је окривљени Михаиловић био члан легалне емигрантске владе и да је та влада прогласила за јединог легалног преставника осуђеног Михаиловића одобравајући потпуно његов рад и помажући га свим оним чим је могла, не показује ништа друго неог то да је емигрантска влада такође подржавала систем окупације и помагала окупаторе у гушењу ослободилачког устанка народа Југославије, па ни у ком случају не може искључити кривичну одговорност Михаиловића.“

Из дописа Врховног суда ФНРЈ – Војног већа бр. 1/46 од 15. јула 1946. године упућеног Президијуму Народне Скупштине Федеративне Народне Републике Југославије, утврђено је да су у прилогу наведеног дописа достављене молбе за помиловање окривљених, а између осталих и молба осуђеног Драгољуба „Драже“ Михаиловића. Из садржине молбе Драгољуба Михаиловића од 15. јула 1946. године произилази да осуђени моли Президијум Народне Скупштине Федеративне Народне Републике Југославије, да му се казна смрти стрељањем замени казном лишења слободе.

Из одлуке Президијума Народне Скупштине ФНРЈ бр. 9647 од 16. јула 1946. године утврђено је, да нису уважене молбе за помиловање Михаиловић Драгољуба „Драже“, Радослава Радића – Рада, Милоша Глишића, Жујовић Младена, Живковић Петра, Јовановић Драгомира – Драгог, Јонић Велибора, Докић Ђуре, Мушицког Косте, Павловић Бошка и Дијанић Танасија, осуђених на казну смрти извршном пресудом Врховног суда Федеративне Народне Републике Југославије – Војног већа I Суд.бр. 1/46 од 15. јула 1946. године.

Из преписке Милована Ђиласа са Александром Ранковићем, која је обављена док је Александар Ранковић био у Русији, утврђено је да се наведена преписка (слата телеграмом), односи на суђење Михаиловићу, и обухвата осам писама. У писму Ђиласа упућеног Ранковићу 25. маја 1946. године, између осталог се наводи: „Оптужница је погледана. Део који се односи на „Дражу“ урађен је добро. Други део о емигрантима је далеко слабији зато јер нисмо имали довољно времена, и нема довољно докумената. Унесене су најважније политичке коректуре. На основу твоје наредбе Пенезићу, оптужница мора да се преда 2. јуна, а процес да се подеси на 10. јуни. То ће бити учињено ако од тебе до 2. јуна не добијем другу наредбу.“

У писму Ранковића упућеног Ђиласу од 30. маја 1946. године, се наводи: „У оптужницу пустити да уђе све о Енглезима и Американцима уколико се то не односи непосредно на саме владе поменутих држава. У току судског процеса видећемо шта од тога да изнесемо на отворену а шта на затворену седницу. На отворену седницу несумњиво ћемо изнети све што се тиче посебних особа из војних мисија тих двеју

држава. На пример, сусрет с Немцима, подстрекивање Четника на борбу с нама и тако даље. Почетак судског процеса биће 10. јуна.“.

Надаље, у писму Ђиласа упућеног Ранковићу од 1. јуна 1946. године се између осталог наводи: „1. Савезно веће броји 349 посланика, од којих је 291 чланова партије. Веће националности има 175 посланика од којих су 121 чланови партије. 2. Оптужница је већ била спремна кад смо добили твој телеграм да укључимо материјал о Енглежима и Американцима, али пошто није била предата адвокатима, ми смо успели да то допунски унесемо и да поново наштапамо. Унесени су материјали о Хадсону, Мекдауелу, поруке које су примили од претпостављених и представке које им је давао Дража, а тичу се нас. Енглеску и америчку владу нигде не помињемо. Ја и Кардељ смо одлучили да предамо оптужницу да не би било приговора да нису имали времена да спреме одбрану.“.

У писму Ранковића упућеног Ђиласу од 3. јуна 1946. године се наводи: „Није било потребно да предајете одбрани оптужницу, већ да обезбедите да је проуче у просторијама суда, онако како сам се договорио с Пенезићем. Ако сте то већ учинили, потребно је обавезати одбрану да све држи у тајности и упозорити их да ће бити позвани на судску одговорност ако ишта постане познато до почетка процеса. Имајте у виду да неко из одбране може да побегне преко границе с оптужницом и да, на тај начин, да могућност иностраној реакцији да открије кампању до почетка процеса. Испитајте могућност повлачења акта за изучавање у просторијама суда.“.

Надаље у писму 4. јуна 1946. године, Ђилас наводи: „Кад смо примили твој телеграм оптужница је већ била предата адвокатима. Они су претходно потписали обавезу о чувању тајне. У случају да не приме оптужницу они би то могли да искористе на процесу, будући да међу адвокатима, као што ти је познато, постоје и према нама непријатељски елементи. Не предати оптужницу адвокату то је изузетан случај у буржоаском правосуђу чије формалне стране смо принуђени да се придржавамо. Осим тога, и ако не бисмо предали оптужницу, не бисмо добили много у погледу чувања државне тајне, будући да адвокати све могу да читају и имају право да праве изводе. Мени је било познато твоје наређење Пенезићу, али смо ја и Кардељ дуго претресали ово питање и нисмо могли да нађемо друго решење.“.

У писму Ранковића упућеног Ђиласу 6. јуна 1946. године између осталог се наводи: „Обезбедите да оптужница не изађе из круга одбране, да инострана реакција не би могла да организује процес изван граница до почетка стварног процеса у Београду. Надзирите сумњиве адвокате и ставите понеког и на пробу. О вези „Драже“ с Велчевом и Кимоном не треба много да се објављује.“.

У свом писму Ранковићу од 7. јуна 1946. године, Ђилас наводи: „Одбрана може само илегалним путем да преда оптужницу, али само у препису у фотокопији, међутим не може ништа да се јавно појави у иностранству, будући да су примили оптужницу као државну тајну и сви примерци имају број. Биће предузете и друге мере које предлагем. Реакционарни адвокати су предали суду захтев о одлагању процеса за један месец, под изговором да не могу да за кратко време проуче материјале. Разумљиво је да смо ми то отклонили, али ова појава је карактеристична и јасно је да има везе са деловањем у иностранству. Сви ми смо очигледно закаснили у иностранству. Примили смо извештај из Бугарске да је Червенков званично обавестио Ковачевића да о Велчеву треба да се да нешто више материјала, а о Кимону да се не даје. На основу последњих вести из

Бугарске, о чему је и друг Димитров јавно говорио у Пернику, чини ми се да официрска група спрема преврат у Бугарској и да наши желе да смене Велчева, и у вези тога би било неопходно објавити све о Велчеву.“

У писму од 9. јуна 1946. године Ђилас обавештава Ранковића „Срели смо се с Дједом. Он је овде строго конспиративно. О Велчеву и осталима потребно је изнети све у току процеса, а о Кимону ништа.“

Увидом у записнике са седница Политбироа Централног комитета КПЈ за период од 11. јуна 1945. године до 7. јула 1948. године, коју је објавио Архив Југославије 1995. године, утврђено је да је дана 18. маја 1946. године одржана 22. седница Политбироа, при чему је на дневном реду под тачком „разно“ између осталог наведено „Процес Дражи-јавне и тајне седнице.“

Увидом у ноте амбасаде Сједињених Америчких Држава упућене Министарству спољних послова ФНРЈ и одговора Министарства спољних послова ФНРЈ, утврђено је да је поводом кривичног поступка против Драгољуба Михаиловића вођена дипломатска преписка између двеју влада, па се тако:

У ноти амбасаде Сједињених Америчких Држава упућене министру спољних послова ФНРЈ од 30. марта 1946. године, наводи следеће: „Влада Сједињених Америчких Држава узела је на знање изјаву министра унутрашњих послова Ранковића у југословенској скупштини којом је саопштено заробљавање, 13. марта 1946. године генерала Драже Михаиловића.

Треба подсетити на то да је, када су Немци прегазили Југославију 1941. године (пуковник) Михаиловић организовао и водио знатне снаге отпора против окупатора. Унапређен у чин генерала у децембру 1941. године, он је потом именован за министра војске у Краљевској југословенској влади у изгнанству, и борећи се под највећим тешкоћама и без одговарајућих снабдевања, допринео је материјално са својим снагама општој савезничкој ствари у којој је Југославија тако херојски суделовала. Генерал Михаиловић је остао као министар војске и командат југословенске војске до маја 1944. године. Од тада он је био личност о којој су постојала противречна мишљења у политичком свету.

Југословенским властима је, без сумње, познато да је највећим делом периода током којег је генерал Михаиловић служио као војни функционер, његовом штабу био придодат војни персонал САД у својству савезничких официра за везу. Извесни број ових лица и других у САД који су били у тесној вези са генералом Михаиловићем као и многи авијатичари САД који су били спашени и враћени у савезничке линије, несумњивим напорима генералових снага имају доказе из прве руке који могу бити само од утицаја на оптужбе за сарадњу са непријатељем које су југословенске власти навеле да ће изнети против Михаиловића. У оваквим приликама, Влада САД је уверена да ће југословенска влада бити расположена, у интересу правде да предузме потребне мере како би свако такво лице које то зажели могло поднети доказе у вези са претресом генералу Михаиловићу за који је речено да се припрема. Влада САД ценила би, ако би југословенске надлежне власти хитно изразиле своје гледиште у вези са овим, заједно са назначењем времена и места и претреса и корака које је југословенска влада спремна да предузме у циљу олакшавања подношења доказа ове природе.

Америчка амбасада користи ову прилику да поново изрази министру иностраних послова уверавања о свом највишем поштовању.“

У одговору министра спољних послова ФНРЈ упућеног амбасади Сједињених Америчких Држава од 4. априла 1946. године, наводи се следеће: „Влада Федеративне Народне Републике Југославије жали што не може удовољити жељама Владе Сједињених Америчких Држава да код истраге и суђења издајника Драже Михаиловића, учествују официри америчке војске који су се налазили у штабу Драже Михаиловића. Само Војни суд који ће судити Дражи Михаиловићу има право да позове за сведока кога он хоће и Влада Федеративне Народне Републике Југославије нема право да утиче на суд.

Даље, Влада ФНРЈ не може се сагласити са садржином ноте у којој се негира издајничко држање Драже Михаиловића за време рата. Врло је чудновато да после свега тога што је објављено и утврђено до данас о издајству и сарадњи Драже Михаиловића са Немцима о многобројним злочинима над нашим народима, у ноти се прелази преко тих чињеница и даје мишљење које не одговара тачности, јер су над многобројним процесима над издајничким официрама Дражи Михаиловића дати потпуно слободно искази који потврђују све оне документе о издајству Драже Михаиловића које поседује Влада ФНРЈ. Ово издајство потврђује десетине хиљада бораца југословенске армије. Ово издајство потврђују десетине хиљада живих сведока у Југославији, чији су чланови или њихова имовина пострадали од Драже Михаиловића и његових људи. А ово издајство потврђује и сам Дража Михаиловић.

Даље, била би тешка историјска заблуда када би се продужило тврдити да је Дража Михаиловић почео народни отпор против Немаца у Југославији 1941. године како се то у ноти наводи. Он је додуше 1941. године организовао своје банде, али је са једним малим изузетком до новембра месеца 1941. године пасивно посматрао борбу партизана са немцима, а 2. новембра 1941. године отворено је напао снаге народног отпора-партизана и од тада је па до свршетка непрекидно сарађивао посредно или непосредно са немцима, италијанима и усташама против партизана, односно Народно-ослободилачке војске. Данас је непобитно утврђено и о томе постоје живи сведоци да се Дража Михаиловић први пут састао са представницима немачког командовања августа месеца 1941. године у блиндираном возилу близу варошице Љиг, где се говорило о сарадњи против Народно-ослободилачког покрета.

Именовање Драже Михаиловића за генерала и министра војске од стране избегличке владе у Лондону ништа не мења на ствари јер је познато да је та влада извршила то именовање баш због тога да би Дража Михаиловић имао више успеха у борби против Народно-ослободилачког покрета, односно да би му то олакшало мобилизацију снага против Народно-ослободилачке војске. Влади ФНРЈ је тачно познато да се још 1941. године код Драже Михаиловића налазила Енглеска војна мисија, али је та мисија напустила Дражу Михаиловића 1944. године, када је већ целом свету било познато да Дража Михаиловић сарађује са Немцима. После одласка Енглеске војне мисије, како је познато Влади ФНРЈ, дошла је у августу месецу 1944. године у штаб Драже Михаиловића војна мисија америчке војске, што је код Народно-ослободилачког покрета изазвало прилично незадовољство. На протест Врховног штаба Народно-ослободилачке војске од стране савезничког командовања одговорено нам је да та мисија има само задатак прихватити пострадале авијатичаре. Влада ФНРЈ допушта и верује у то да је Дража Михаиловић имао на изглед лојалан став према

Америци, да је извесни број америчких авијатичара који су се присилно спустили на територију коју је он контролисао, био спасен. Али зар је он могао поступити другачије? Тим више што се он надао помоћи у намерницама и оружју за те услуге. Овом приликом мора Влада ФНРЈ да подсети на то да су снаге Народно-ослободилачке војске спасиле око 12 хиљада савезничких а понајвише америчких пилота, често и не штедећи своје животе. Они су то сматрали својом дужношћу према својим ратним друговима. И сувише су крупни и страшни злочини издајника Драже Михаиловића према народима Југославије, а да би се могло или смело водити дискусије о томе да ли је крив или није крив. Влада ФНРЈ уверава Владу Сједињених Америчких Држава да ће се применити пуна права при истрази и суђењу издајника Драже Михаиловића. Примите и овог пута изразе мог дубоког поштовања.“

У одговору америчке амбасаде од 7. маја 1946. године, на ноту Министарства иностраних послова ФНРЈ од 4. априла 1946. године, наводи се: “30. марта 1946. године Влада САД обавестила је југословенску Владу да извесан број лица у САД који су били уско повезани са ген. Д. Михаиловићем, поседују непосредна обавештења о његовој делатности за време окупације Југославије од стране Осовинских сила. Та обавештења изгледа да представљају материјал који би био од одсудног значаја у суђењу ген. Михаиловићу. Влада САД јавила је да би желела да буде обавештена о месту и времену суђења Д. Михаиловићу и о мерама које је југословенска Влада преузела да би омогућила сведочење оним лицима која то буду желела.

Влада Федеративне Народне Републике Југославије одговорила је на ово саопштење 4. априла, и изјавила да жали што не може да изиђе у сусрет жељи Владе САД и да „само војни суд који ће судити Д. Михаиловићу има право да позове за сведока кога он хоће и Влада ФНРЈ нема право да утиче на суд.“ Одговор Југословенске Владе такође је садржао изјаву коју је Влада САД тешко може довести у везу са принципом судског изналагања кривице, да су „сувише крупни и страшни злочини издајника Д. Михаиловића према народима Југославије а да би се могло или смело водити дискусије о томе да ли је крив или није крив.“

У међувремену учињене су претставке Влади САД од стране разних појединаца и група у САД које су нагласиле своју спремност да сведоче у корист ген. Михаиловића. Велика већина ових људи су авијатичари САД који су били оборени изнад Југославије и које су Михаиловићеве снаге спасли и вратили Савезничким редовима. Као пример једна група од 20 америчких авијатичара која је на овај начин спустила падобран у Југославију између јануара и децембра 1944. године дошла је лично State Departmentу/Америчко Министарство иностраних послова/ и изразила жељу да стави на расположење обавештење која има својим присуством суђење ген. Михаиловићу или дајући писмене изјаве ако се сходно буде нашло. Сличне молбе у овом циљу стигле су путем поште.

По овим околностима Влада САД жели да понови своје тражење Југословенској Влади да би се предузеле потребне мере да би се сведочења ових лица у вези са суђењем Д. Михаиловић и да влада САД буде о томе што хитније обавештена.

Амбасада САД користи ову прилику да Министарству иностраних послова изрази дубоко поштовање.“

У одговору Министарства иностраних послова, Владе ФНРЈ на ноту од 7. маја 1946. године, наводи се:

„1. Влада Федеративне Републике Југославије остаје при своме тврђењу да је једино оптужени т.ј. његова одбрана надлежан да цитира сведоке у својој одбрани, а суд одлучује које ће сведоке позвати.

2. Да није било никаквог одрицања принципа правног налажења кривице када се споменуло у Југословенској ноти да „само војни суд који ће судити Д.Михаиловићу има право да позове за сведока кога он хоће и Влада Ф.Н.Р. Југославије нема право да утиче на суд“, исто тако као што не може да се тврди да су недужни оптужени у Nurembergу зато што Суд није позвао све сведоке које су оптужени цитирали или да савезничке владе „утичу на Суд“, тврдећи и пре изречене пресуде у Nurnberg-у да су оптужени ратни злочинци, који су вршили „велике и страшне злочине“.

3. Да ће суду бити достављено тражење америчке Владе да буду саслушани амерички пилоти или да се узме у увид њихова писмена изјава. Али да ће ти „изузетни случајеви“ по мишљењу југословенске владе, тешко моћи да служе и као „олакшавајуће околност“ за оптуженог. Исто као што ни за оптужене у Nurembergу не може служити као „олакшавајућа околност“ извесна дискриминација у степенима зверстава и злодела које су Немци вршили на Западном и Источном сектору, као што не може да служи као „олакшавајућа околност“ шефовима заробљеничких логора, што су имали дискриминаторни поступак према заробљеницима западних и источних војски.

4. Да су и претходна суђења сарадницима Драже Михаиловића била јавна и да су на њима учествовали и претставници југословенске и стране штампе те ће исто такав поступак бити и приликом овог суђења, коме суд још није одредио ни време ни место. Министарство иностраних послова користи ову прилику да изрази Амбасади САД и овом приликом израз свог највећег поштовања.“

Увидом у три примерка пресуде Војног већа Врховног суда Југославије 1/46 од 15. јула 1946. године, утврђено је да први примерак, писан латиничним писмом, представља препис пресуде. Наведени препис садржи увод и изреку, а не садржи образложење. На првој страни налази се печат Врховног суда југословенске армије, међутим, из увода пресуде произилази да је иста пресуда донета од стране Врховног суда Федеративне Народне Републике Југославије – Војног већа. Друга пресуда, писана ћириличним писмом, осим увода и изреке садржи и образложење и два потписа на крају. На првој страни пресуде се такође налази печат Врховног суда Југословенске Армије, а у уводу пресуде се наводи да је пресуду донео Врховни суд Федеративне Народне Републике Југославије, Војно веће. Трећа пресуда је писана латиничним писмом, садржи некомплетно образложење и није потписана.

Увидом у дневне извештаје Аташеа за штампу амбасаде Велике Британије, британском министру иностраних послова у периоду од 11. јуна 1946. године до 11. јула 1946. године, у којима се Министар иностраних послова извештава о писању југословенске штампе о 29 дана суђења Дражи Михаиловићу утврђено је, да се у извештају о 2. дану суђења Михаиловићу између осталог наводи:

„Током претреса и адвокат одбране, г- Јоксимовић, неколко пута је покушао нешто да каже, али би му председник с места одузимао реч. Јоксимовић се жалио да он и његове колеге нису имали довољно времена да проуче оптужницу. Председник судског већа је одговорио да му је оптужница предата 4. јуна, да је Михаиловићу иста оптужница предата 2. јуна и да је то требало да буде сасвим довољно времена. У

сваком случају, суђење ће довољно дуго трајати да му буде омогућено да постави колико год питања жели.“

У извештају о 10. дану суђења Драгољубу Михаиловићу се наводи да је претрес 19. јуна почео предлогом Јоксимовића, Михаиловићевог адвоката одбране, да једна група Американаца који су раније изразили жељу да сведоче буду позвани као сведоци. Тужилац се томе успротивио уз образложење да је раније већ одбачен идентичан предлог. Сведоци из иностранства, како је рекао тужилац, не би могли да побију постојећу масу материјалних доказа нити признање самог Михаиловића. Из тих разлога, предлог је одбачен. Када је Јоксимовић протествовао, опоменут је да поштује ред.

У извештају од 3. јула, о 23. дану суђења се између осталог наводи да су адвокати одбране изнели многобројне предлоге за позивање разних сведока и читање других документационих доказа. Свему томе се, како изгледа без иједног изузетка, супротставила тужба.

У свом извештају о писањима штампаних медија од 10. јула, о 26. дану суђења Драгољубу „Дражи“ Михаиловићу, британски аташе *извештава о начину на који је бранилац Михаиловића представљен у штампи на између осталог констатује*: „уследио је говор другог Михаиловићевог браниоца, Драгића Јоксимовића. Мада посвећује и знатан простор критикама и погрдама на рачун Јоксимовића, штампа једва да и у сасвим овлашним цртама преноси шта је он стварно рекао. Јоксимовића описују као човека који се бави акробатиком типичном за своју професију. Штампа наводи да је адвокат Јоксимовић, приписујући оптужници оно што она не садржи извео безочан и увредљив закључак да је, ако организовање Југословенске војске у отаџбини представља злочин, онда је злочин морао бити и организовање партизанских јединица. Што се тиче предаје Немцима 365 Партизана, у Словцу, Јоксимовић је казао да оптужница очигледно имплицира да та предаја представља доказ Михаиловићеве колаборације. Та импликација се заснива на околности да је предаја Партизана уследила после Михаиловићевог састанка са немачким представницима у Дивцима, у близини Словца. По Јоксимовићевом мишљењу, састанак о којем је реч није представљао колаборацију; предаја Партизана с тим није имала везе. Није понуђен ниједан доказ („бесрамно је тврдио“) да су Партизани о којима је реч стрељани, да су предати наведеног датума, нити да су их Четници на превару заробили.“ Такође, аташе у свом извештају констатује „чини се да је поступак био често прекидан изразима неслагања лица која су присуствовала суђењу у судници.“

Увидом у насловну страну дневног листа „Политика“ од 16. јула 1946. године утврђено је да је у том дневном листу објављен говор Јосипа Броза Тита на Цетињу од 13. јула 1946. године. У наведеном говору Јосип Броз Тито коментарише и суђење против Драгољуба Драже Михаиловића па између осталог наводи: „Шта показује данас процес против Драже Михаиловића и његових сарадника у Београду? Он показује чврсто јединство реакције, не само у нашој земљи, него јединство и истовјетност гледишта са реакцијом у иностранству“. У говору даље наводи: „Дражи ништа није сметало да се свеже са крвником Срба Павелића. Дражи ништа није сметало да се повеже са Степинцем, са главом Католичке цркве у Хрватској. Дражи није сметало да буде шпијун још и прије рата.“ У говори се Јосип Броз Тито осврнуо и на Михаиловићевог браниоца адвоката Јоксимовића : „Ми можемо да видимо да је наша реакција почела да се покрива плаштом демократије. Ево, на пример, бранилац на

процесу оптуженог Драже Михаиловића, који је, чини ми се, члан Демократске партије, погледајте његово мишљење, његову идеологију. Он је бранио Дражу Михаиловића, бранили су га и други, али га он није бранио са правилног становишта. Њему није важно да ли је то морално или није, из његове одбране избија неодољива мржња према народу. Он га је бранио са свог реакционарног, дубоко ненародног становишта. Бранио га је са становишта непријатеља народа.“

Увидом у књигу „Свједочанства“ објављену у Загребу 1984. и 1986. године, аутора др Јосипа Хрнчевића који је у време суђења Драгољу Михаиловићу био јавни тужилац ФНРЈ, утврђено је да је др Јосип Хрнчевић у својим мемоарима говорио о утицају Комунистичке партије на рад тужилаштва, а једно цело поглавље је посветио и суђењу генералу Михаиловићу. Тако у својим мемоарима на 122. страни Хрнчевић између осталог наводи: „На основу свега тога било ми је од самог почетка јасна једна ствар: да се наше јавно тужилаштво, унаточ великим овлашћенима која су му била дата Уставом и Законом о јавном тужилаштву, у нашем политичком и правном животу не може понашати као неки „суверен“ у питањима законитости, па је и оно „под капом“ партије и владе. Друга ствар, која ми је такође била јасна, јесте то да јавно тужилаштво, на заједничком послу кривичног прогона, мора уско сурађивати с органима јавне сигурности. Истрага у свим значајним кривичним дјелима била је тада у рукама Управе државне бјезбедности, а стварни шеф био нам је организациони секретар Централног комитета КПЈ и министар унутрашњих послова Александар Ранковић.“ На 181. страни Хрнчевић између осталог наводи: „Суђење Дражи Михаиловићу требало је да буде, а то је у ствари и било, суђење режиму старе Југославије и избегличкој влади. По том је критерију била састављена и група од 24 оптужених, на челу са Дражом Михаиловићем као главним оптуженим. Групу је сачињавало пет руководећих људи такозваног Равногорског покрета (Дража Михаиловић, Стеван Мољевић, Младен Жујовић, Живко Топаловић и Ђуро Виловић), двојица истакнутих четничких команданата (Раде Радић и Славољуб Врањешевећ) осам председника и чланова избегличке владе и високих функционера (Слободан Јовановић, Божидар Пурић, Момчило Ничић, Петар Живковић, Милан Гавриловић, Радоје Кнежевић, Живан Кнежевић и Константин Фотић) и шесторица министара и функционера такозване Владе Србије, која је на челу стајао Милан Недић (Драги Јовановић, Танасије Динић, Велибор Јонић, Ђура Докић, Коста Мушицки и Бошко Павловић). У групу су била укључена и двојица предратних политичара.“ На 182. страни Хрнчевић наводи: „Када је био састављен нацрт оптужнице, а написао ју је уз помоћ својих сурадника Милош Минић, били смо једног дана позвани нас неколико код Милована Ђиласа, у његов стан на Дедињу. (Ранковић се тих дана налазио с Титом у Москви), да размотримо тај нацрт и изнесемо своје примједбе. Диспозитив оптужнице садржао је поглавље о дјелима издаје, ратног злочина и политичке сурадње са окупатором. Ја сам приметио да је дио диспозитива, онај о политичкој сурадњи са окупатором, сувишан, је л' та сурадња чини битан елемент кривичног дела издаје, па је као таква у том дјелу и исцрпљена. Ђилас је одмах прихватио ту примједбу, па је, мислим, нацрт оптужнице у том смислу у неколико био и прерађен.“ На 189. страни у погледу наводних писама од стране „Драже“ Михаиловића упућених Анту Павелићу и Алојзију Степинцу, Хрнчевић наводи: „Отвореним је, изгледа, остало и питање аутентичности двају писама Драже Михаиловића, датираних с 15. априлом 1945. године. Једно од њих било је упућено Ранку Брашићу и садржавало поруку за „екселенцију Анту Павелића“ – у питању закључка једног „жељеног аранжмана“ између представника четничке команде и Павелића о чвршћем повезивању Усташа и Четника о њиховој заједничкој борби против Партизана. Друго од тих писама било је

упућено надбискупу Алојзију Степинцу. У њему Дража Михаиловић износи своје погледе на тадашњи војни и политички положај у земљи и моли Степинца да својим ауторитетом поради на „активирању свих националних снага хрватског народа у борби против большевика.“ О наведеним писмима Хрнчевић констатује, „није дакле, искључено да је та писма Михаиловићу нетко подметнуо. При том треба имати у виду и то, да је остало нерасчишћено питање на који је начин Михаиловићево писмо од 15. априла 1945. године, ако је било упућено и достављено Степинцу, из његових руку стигло у руке суда.“

Увидом у интервју Милована Ђиласа, објављеног у листу „Побједа“ од 13. јуна 1993. године утврђено је, да је о Драгољубу Михаиловићу Милован Ђилас између осталог навео: „А што се тиче погубљења Драже, ми бисмо имали у партији велики отпор ако га не би стрељали. Били су усијани односи. Имали бисмо негодовање у Партизанском покрету. Али, ако гледамо уназад било би паметније да га нијесмо стрељали. Да га нијесмо стрељали он би одлежао 20 година и постао мало значајна личност, као што је Ђуровић, који је одлежао 20 година и када је изашао о њему више нико није водио рачуна, нити је био занимљив, а он је један од оних из врха Драже Михаиловића“. У датом интервјуу Милован Ђилас даље наводи: „Ми смо за суђење Дражи били врло добро припремљени и стрељан је брзо да не би дошло до интервенисања са Запада. А везивање суђења Дражи са Драгим Јовановићем, прођемачким шефом полиције у Београду, била је конструкција да га што више компромитујемо, као и прикључивање Слободана Јовановића зато што је имао велики углед код интелигенције. Иначе, било је на суђењу потресних свједочења народа о злодјелима Четника, али није било ниједно свједочење директно против Драже. Ја знам неке људе које је Дража спасавао, који су били у Партизанима.“

Увидом у књигу „Дневник“ аутора Владимира Дедијера из 1951. године, утврђено је да на 548. страни између осталог се наводи: „У последњим борбама с четницима у Лици убили смо неког мајора Милића, начелника (Команде западне Југославије). Код њега је пронађен препис радиограма Аћимовића четничком команданту Дреновићу...“. На наведеној страни се налази и слика бланко потписа Драгољуба Михаиловића са печатом Команде Југословенске војске у отаџбини – Горског штаба бр. 1, за који Владимир Дедијер наводи: „У архиви код Милића пронађено је и неколико бланко потписа Драже Михаиловића. Владо Бакарић ми је дао један такав потпис да га залепим у „Дневник“.

Увидом у слике два документа који се налазе у Војном архиву, означени бројевима Vк-v-650/13 и Vк-v-650/14, утврђено је да наведени документи представљају два празна папира где се у средишњем делу на дну папира налази печат команде Југословенске војске у отаџбини – Горског штаба број 1, а поред печата потпис Драгољуба Михаиловића.

Увидом у анализе сачуваних прекуцаних стенографских белешки са суђења Генералу Михаиловићу извршених од стране професора др. Слободана Г. Марковића, утврђено је да је са суђења генералу Михаиловићу сачувано у фоно запису и филмском материјалу само 102 минута и 46 секунди од чега је сачувано 13 минута и 15 секунди завршног Михаиловићевог говора. У сачуваним прекуцаним стенографским белешкама, које се чувају у Војном архиву у Београду, је избачено преко 1/3 текста завршног говора генерала Михаиловића. То је учињено скраћивањем и избацивањем појединих делова текста, а део који није могуће тачно проценити је препричан. У

појединим деловима потпуно је измењено значење текста, док је у бројним случајевима значење делимично измењено. Због тога завршни говор само делимично даје увид у оно што је генерал Михаиловић рекао. У штампаним стенографским белешкама завршни говор је сведен на тридесети део изворног говора.

Из дописа РС МО – Сектора за политику одбране, Управе за стратегијска истраживања, Војног архива, заведеног под деловодним бројем Инт. бр. 237-3, достављеног суду 25. јула 2007. године, утврђено је да је током обраде предмета од стране архивиста Војног архива откривено да недостају одређена документа са суђења Драгољубу Михаиловићу, те да је након свестране анализе и пописа докумената пронађена и документација која говори да је нестанак докумената и раније примећен. То се може видети на основу Службених забелешки које су пронађене у предмету.

У исказу датом на рочишту и елаборату о припреми и току суђења генералу Михаиловићу проф. др Слободан Марковић, председник Државне комисије за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године, навео је да је поред Државне комисије за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године, чији је он председник, формирана и Комисија за откривање чињеница о извршењу смртне казне над генералом Драгољубом Михаиловићем, при Републичком јавном тужилаштву, чији је он члан. Наведена Комисија је усвојила прелиминарни извештај 13. априла 2011. године, у коме се закључује да је прегледана сва доступна документација и да је утврђено да се „посебна архива“ односно архива у којој се сматра да су се налазила релевантна документа о извршењу смртне казне над генералом Михаиловићем и месту сахране, чувала у каси Светислава Стевановића Ћесе, државног секретара за унутрашње послове ФНРЈ од 1961. до 1966. године, до Брионског пленума. Сачувани делови посебне архиве односе се на заробљавање генерала Михаиловића и зато се сматра да су у овој архиви могли да буду и други релевантни подаци. Архива је садржала најтајније документе за КПЈ и СКЈ из 40-тих и 50-тих година. Закључак Комисије је да су документи релевантни за стрељање генерала Михаиловића највероватније уништени већ 1966. године, пошто су комисијски прегледани или су уништени 1968-69. године, о чему постоји записник СДБ СР Србије.

Комисија је у свом раду дошла до закључка да се примарна гробница генерала налазила на Ади Циганлији, у непосредној близини некадашњег затвора и да је по расположивим сазнањима погубљење генерала извршено највероватније 17. јула 1946. године на основу одлуке. Државна комисија за тајне гробнице и Комисија за околности смрти генерала Михаиловића поднеле су захтев Вишем јавном тужилаштву дана 20. јула 2011. године за поступак есхумације у близини северног зида некадашњег затвора на Ади циганлији. Међутим, истраживање није открило ниједан доказ да су посмртни остаци НН особе на означеној локацији. Такође, Комисија је испитивала све околности везане за генерала Михаиловића од тренутка хватања од стране ОЗН до тренутка погубљења 17. јула 1946. године. У циљу добијања сазнања затражени су документи из *Public record* у Лондону као и документи из руских архива. Нису добијени никакви документи из руских архива, док су документи из *Public office* добијени, прегледани и на захтев Вишег суда достављени.

Комисија је имала увид у досије адвоката Драгића Јоксимовића, браниоца Драже Михаиловића, а наведени досије је вођен код ОЗН-е под бројем 720-01-23983 из ког је видљиво да је адвокат Јоксимовић био под присмотром ОЗН-е од новембра 1944. године и да се пратио сваки његов корак. Из досијеа адвоката Драгића Јоксимовића се

види да је њему наређено да буде бранилац Дражи Михаиловићу и да он претходно није дао сагласност. Такође, утврђено је да је адвокат Драгића Јоксимовића имао само пет састанака са оптуженим Михаиловићем током целог трајања суђења и то увек у присуству органа власти.

Документација у вези борбених активности ЈВО током рата, коју је поседовао генерал Михаиловић, а која му је одузета приликом хватања, према ономе што је Комисија утврдила, произилази да није коришћена од стране окривљеног. Према сазнању до којег је Комисија дошла произилази да је део те документације уништен након Брионског пленума, као што је уништен и део документације са самим чином стрељања генерала Михаиловића. У погледу аутентичности стенограма са суђења генералу Михаиловићу, који је приложен списима, постоје четири белешке и то: стенограм са суђења, стенограмске белешке, аудио запис и објављивање текстова са суђења од стране листа „Политика“ који се међусобно не поклапају. Истраживачи Комисије Коста Николић и Бојан Димитријевић су закључили да када је у питању стенограм „његова аутентичност није потпуна, што се може утврдити поређењем са сачуваним деловима тонских записа или филмским материјалом. Многи дијалози су сведени на суштину, многа имена или појмови нису добро прибележени, а неки делови генераловог говора су скраћени“.

Даље је навео да, Владимир Дедијер у Биографији Јосипа Броза, а који део књиге је приложен суду (налази се у судским списима), наводи да је дана 13. марта 1946. године, када је Михаиловић ухапшен, Ранковић послао телеграм Јосипу Броз, који је био на путу за Пољску и обавестио га о хапшењу генерала Михаиловића. По доласку у Москву Јосип Броз је разговарао са Стаљином о појединим политичким питањима и да му је рекао да је ухваћен Михаиловић. Стаљин је изразио задовољство вешћу, али је одмах послао на одговорност представнике НКВД у Југославији.

Након Михаиловићевог хапшења Винстон Черчил се обратио Ернесту Бевину, министру спољних послова Велике Британије и тражио да генерал Михаиловић има поштено суђење, на шта му је Ернест Бевин одговорио дана 17. априла 1946. године, које писмо је приложено суду (налази се у судским списима), између осталог, рекавши у писму: „Влада САД недавно је затражила од југословенске Владе да предузме припреме којима би официрима САД, који могу да поседују обавештења која се тичу оптужбе против генерала Михаиловића за сарадњу са непријатељем, било дозвољено да предају доказе у вези суђења. Југословенски одговор на ове представке, о чему сте несумњиво видели извештај у новинама, значе отворено одбијање и не охрабрују наде да ће се југословенска Влада много обазирати на представке о томе“. Британска Влада је сматрала да, имајући у виду да је југословенска Влада одбила Амерички захтев, да би било беспредметно да и она покуша исто, међутим, Ернест Бевин је изјавио дана 16. јула у Доњем дому Британског парламента да је представник Њеног величанства доставио југословенској Влади дана 18. маја сведочење петорице британских официра за везу који су били код Михаиловића до маја 1944. године „а који доказују да се он, спрам њиховом искуству, захтевно бавио против непријатеља. То сведочење је објављено у британској штампи, али се чини да није достављено суду у Београду.

Слободан Марковић у свом исказу још наводи да је генерал *Charles De Gaulle* одликовао генерала Михаиловића Ратним крстом 1943. године, Амерички председник *Harry Truman* одликовао га је Легијом за заслуге првог степена 1948. године, дакле после окончања суђења. Ниједна од земаља која га је одликовала након доношења

осуђујуће пресуде није повукла своје одликовање. Поред тога, од 24 оптужена, значајан број је живео у емиграцији. Никада ниједан од осуђених у процесу није испоручен комунистичкој Југославији, нити од стране Британије нити од стране Сједињених Америчких Држава, иако су политички односи Велике Британије и Сједињених Америчких Држава са комунистичком Југославијом постали веома блиски од 1950. године. Поједини осуђени, као Радоје Кнежевић и Живан Кнежевић, живели су више него три деценије и после успостављања добрих односа комунистичке Југославије са западом, а Слободан Јовановић осам година.

У исказу датом на рочишту, историчар Бојан Димитријевић је навео да је у оквиру истраживања биографије генерала Михаиловића имао прилике да се упозна и са догађајима везаним за његово суђење. Из онога што је расположиво, а везано за суђење, види се да браниоци нису добијали грађу на време, него су добијали непосредно пред дан суђења. Такође, из читавог сачуваног материјала може се закључити да одређени сведоци нису позвани, пре свега представничких савезничких војски, који су били у Михаиловићевој врховној команди и ваздухопловци, које су Михаиловићеви људи спасили од заробљавања 1944. године. У време суђења у Сједињеним Америчким Државама је основан Комитет за фер суђење генералу Михаиловићу, који је такође извршио анализу сведочења и њима расположиве документације.

Историчар Бојан Димитријевић надаље је навео да је у току суђења, и у току истраге, Михаиловићу су презентирани три документа за која, из накнадне историографске обраде, је јасно да је реч о фалсификатима, а и он сам је у истрази и на суђењу одбио да су то документа која је он потписао, а то је веома важно зато што су два документа његова наводна писма хрватском поглавару Павелићу и Надбискупу загребачком Алојзију Степинцу, оба датирана на март 1945. године. Михаиловић је, дакле, и у истрази и на суду негирао да је потписао та два документа, али у оптужници и пресуди на крају, по којој је стрељан, су унети и факти из тих писама, да је Михаиловић сарађивао са властима у Загребу. Треће писмо, тј. документ који је фалсификован, а који није приказан у истрази, али јесте у току суђења, је његова наводна наредба својим командантима у Црној Гори датирана са 20. децембром 1941. године, по којој је фактички он наводно дозволио могућност да се врше одређени злочини против припадника комунистичког покрета и других националности на том простору севера Црне Горе и тај документ је често касније у историографији стављан као почетни о ономе што се дешавало на простору Црне Горе и Санџака, као фактички Михаиловићева директива да се крене у истребљење својих идеолошких противника и у братоубилачки рат. Михаиловић је, дакле, одбио да је написао наведени документ и у дискусији са тужиоцем је био изричит да то није његов документ. У хеуристичкој анализи тог документа појављује се неколико чињеница које оспоравају тај документ као аутентичан. Пре свега сазнање да је Михаиловић давао својим командантима ван Србије бланко потписана документа односно бланко потписане папире од којих су и дан данас неки сачувани у архиву. Документ је датиран са временом када Михаиловић то није могао да напише нити да пошаље својим командантима у Црној Гори, јер се 20. децембра 1941. године крио од Немачке потере негде на простору између Равне Горе и Горњег Милановца и није имао радио комуникацију ни са једним од својих команданата. То се такође види и у бројевима депеша које су послате у том периоду, где је јасно почео прекид између 6. децембра 1941. године и 7. јануара 1942. године. Управо 6. децембра 1941. године Немачке снаге су извеле операцију „Михаиловић“ и уништиле његово седиште на Равној Гори, заробиле већи број његових официра и њихових породица. Такође, из исказа у истрази и друге комуникације која је

остваривана радио везом 1942. године види се да Михаиловић није познавао команданте у Црној Гори, да им није издавао никаква наређења до тада, види се да је документ потписан са чином Ђенералштабни генерал, а у том тренутку Михаиловић није знао да је био унапређен у чин генерала и сва документа са тим чином је потписивао месец дана касније. Дакле, постоје три документа која су фалсификована, а употребљена су за доношење одређених закључака на суду. Након окончања процеса, адвокат Јоксимовић је на крају завршио у затвору, где је и умро.

Из исказа историчара Косте Николића, датог на рочишту, произилази да је Михаиловићу између осталог стављено на терет и да је сарађивао са окупатором, да је имао преписку са Алојзијем Степинцем, Павелићем, па и са Бенитом Мусолинијем, али то наводно писмо Мусолинију није презентирано као доказ у току кривичног поступка против Михаиловића. Приликом хватања Михаиловића од њега су одузета лична документа, између осталог и бланко папири на којима је био његов потпис, са печатом Југословенске војске у отаџбини и постоји оправдана сумња да су на овим папирима накнадно уношени садржаји. То се поготово показало код писма Алојзију Степинцу које је наводно Михаиловић упутио Степинцу у току 1945. године, баш у време када је Степинац био у Ватикану и физички није био у Загребу. Јосип Хрнчевић, који је учествовао у овом судском поступку је, по његовим истраживања до којих је дошао, тражио објашњење у вези наведених писама од Минића, а у вези овог писма и писма Павелићу, али је добио одговор да та писма нису нађена код Михаиловића нити код његових припадника, већ наводно код Степинца, који је наводно та писма доставио органима власти како би се доказала кривица Михаиловића, а за Павелића уопште нема објашњења. Та писма су презентирана Михаиловићу у току кривичног поступка и он је навео да је потпис на писму његов, али о садржини је рекао да није тачна. Могуће је да су ови бланко папири попуњавани, имајући у виду да Михаиловићу лична документа током суђења нису враћена. Такође, током поступка судско веће није уважило захтев одбране да се саслушају амерички пилоти на околност да су их Михаиловићеве снаге спашавале, већ им је држава забранила да дођу у Југославију током суђења, уз претњу да ће бити ухапшени ако дођу. По његовом сазнању и истраживању, нема доказа да је после суђења Михаиловићу уручена пресуда, да је имао право на жалбу, а по неким информацијама у медијима убијен је два дана после суђења.

Из изјаве Слободана Борисављевића дате Републичком јавном тужиоцу дана 9. децембра 2010. године, заведене под А бр. 129/09, утврђено је да је он био један од затворских чувара Драгољуба Михаиловића. Он је био у партизанима од 1941. до 1945. године, а од 1944. године је распоређен у ОЗН-у. О хапшењу Михаиловића обавештен је од стране Крцуна који га је задужио за његову безбедност. Речено му је да ће са Михаиловићем седети по њих двојица, да не смеју водити никакве дискусије и да ће га ословљавати са „господине Ђенерале“, као и да воде рачуна о томе да не изврши самоубиство, а то је било наређење Крцуна. Милатовић је рекао да се ослободи лисица пошто се први дан жалио да га много стежу. Одузете су му наочаре, али се он бунио да га боли глава. Имали су смену на 4 сата, после је повећано на 6 сати. Исхрана је била доношена из мензе ОЗН-е на Обилићевом венцу број 18 или 20. Сваки пут се договарао са Дражом шта жели да једе, имао је обавезу да сваки пут проба јело са њим. Дража је стално тражио печено месо са луком, пио је $\frac{1}{4}$ литре ракије, да би завршио са $1\frac{1}{4}$ литре дневно, јер је навикао. Пре суђења је Дража пребачен у Ђушину улицу у Београду, ОЗН-ин затвор за Србију. Одатле су довођени на суђење на Топчидер. Он је био одређен да га уведе на суђење и да седи иза њега у вези чега постоје и фотографије. Мика Ђорђевић је председавао суђењем и наредио би заставнику да га уведе заједно са

осталима. Дража је на суђењу имао адвоката Ђоновића. Американци су понудили своје адвокате, али је то Дража одбио наводећи да има пуно поверење у своје адвокате, имали су свој тим Суботић и остали. У току суђења поставили су питање како пуковник може да суди генералу због правила о чиновима, где млађи не може да суди старијем. Ђорђевић је одговорио да они Дражи не признају чин генерала већ чин пре рата, који је био пуковнички. Одбили су и питање како је ухваћен, који је одбијен због небитности. Одбијени су и сведоци, нпр. Американци који су нудили своје пилоте као сведоке, што је веће одбило. Дража се држао кооперативно, рекао је да не може да стоји и било му је одобрено да седи у фотељи. Други су морали да стоје, Машицки и остали.

После десетак дана био је премештен за начелника ОЗН-е у Панчеву, где је и сазнао је за ликвидацију Драже Михаиловића. Крцун му је касније испричао да се Тито двоумио и хтео да га помилује, чему су се српски комунисти успротивили. За ликвидацију је сазнао из новина. Није била тајна да је Дража убијен на Ади циганлији у кругу затвора за најтеже затворенике, у коме су раније боравили комунисти и усташе. Касније му је Мија Крцић рекао да је учествовао у директном убијању Драже Михаиловића, да је то било 16. или 17. јула. Божа Ђорђевић му је то саопштио, а био је командант стрељачког вода. Њих деветорица су били бачени у раку и поливени живим кречом, свако је стрељао по једног метком у потиљак, нико није давао отпор. У стрељачком строју је било њих 7-8, био је Божа Ђорђевић, Мија Крцић, није био записник. Није био Крцун присутан нити било ко други, нису господа хтела да прљају руке. Посмртни остаци су премештени пре ликвидације комплекса, није било брзо, након годину дана после стрељања, то му је рекао Мија, али се причало и у вишим круговима УДБ-е да су остаци премештени на једно Дунавско острво које није било насељено, па је њихов закључак био да је то Велико ратно острво у Београду. Крцун је издао наређење да нестане Дражин гроб, што је значило да се однесе негде.

Историчар Бранко Латас саслушан на рочишту од 25. јануара 2013. године, је навео, да као правни лаик, није у могућности да коментарише правна питања у вези суђења Драже Михаиловића. Није се бавио суђењем Драгољуба Драже Михаиловића, нити је о томе скупљао податке у Војно-историјском архиву, односно није му познато да је у последњих 10 до 20 година овај архив такве податке скупљао. Сматра да је четнички покрет Драже Михаиловића био колаборационистички, а никако антифашистички.

У преосталом делу исказа сведок је говорио о својим историјским сазнањима а која се односе на период Другог светског рата и улогу народно-ослободилачког и четничког покрета у њему.

Из исказа сведока Фреда Милтона датог на рочишту од 29. октобра 2010. године утврђено је да је за време Другог светског рата био навигатор на америчком бомбардеру и да је његов авион оборен изнад Србије 6. јуна 1944. године. Спасили су их Четници и одвели у своју базу. По доласку у базу четника, затекао је друге авијатичаре, Американце, Британце и Канађане, њих 20-так. Међу четницима су провели око 45-50 дана. Након тога одведени су до Прањана, одакле су требали да буду авионом пребачени за Италију. У Прањанима је видео генерала Михаиловића који је био обучен у униформу какву су носили припадници Британске војске, без видљивих обележја о свом чину и рангу. Био је топао и љубазан према њима, а споразумевали су се тако што је он говорио француски, а међу авијатичарима је било Канађана који су говорили француски. У Прањанима су били пријатељски прихваћени од српског

народа. Генералу Михаиловићу су изложили свој план о евакуацији до Италије и намери да се пребаце до обале. Генерал Михаиловић им је рекао да ће добити пратњу да се пребаце до обале уколико у наредних 7-10 дана не дође авион да би их пребацио до Италије, а имајући у виду да је у том моменту покушаван да се оствари контакт са једном Америчком мисијом за спасавање. Након неколико дана авион је дошао у Прањане и главни официр међу авијатичарима је био Том Оливер који је руководио операцијом спасавања. Након тога су пребачени у Италију. Дан када се десило обарање изнад Србије је 6. јун 1944. године, а наведени дан памти јер је то био дан савезног искрцавања у Нормандији.

Негде у мају – јуну 1946. године сазнао је да је Михаиловић ухапшен од стране Тита, да је против њега вођен кривични поступак. Његове колеге авијатичари су желели да сведоче у корист Михаиловића и у том циљу је формиран и Комитет Америчких авијатичара, који је представљао авијатичаре које су Михаиловићеве трупе спасле за време рата. Када је суђење било у току, Комитет је обезбедио да се изнајми авион и да се чланови Комитета пребаце до Вашингтона како би преко *State department* покушали да дођу у Југославију и сведоче у корист Михаиловића у поступку који је вођен против њега. Међутим, из *State department* су добили одговор да су комунисти одбили да прихвате сведочење пилота са образложењем да су кривична дела која је Михаиловић извршио током рата толико тешка да никаква сведочења у његову корист не може да промени његову кривицу. Познато му је да је капетан Џорџ Вујиновић, кога лично познаје, у току рата спасао 200 америчких пилота уз помоћ снага генерала Михаиловића. Након тога је учествовао у спасавању још 300 америчких пилота и приликом последње мисије спасавања видео се са генералом Михаиловићем и понудио је Михаиловићу да га одведе из Србије у слободу код савезника, што је генерал Михаиловић одбио рекавши да је његово место у Србији са својим народом.

Из извештаја лабораторије за антропологију од 26. септембра 2011. године, утврђено је да на основу археолошко-форензичких истраживања на локалитету Ада циганлија – северни зид оgrade затвора, обављеног од стране тима стручњака под руководством проф. др Марије Ђурић и екипе археолога – форензичара Андрија Старовића, доц. др Данијеле Ђонић, Ксеније Ђукић, Игора Старовића, са циљем проналажења посмртних остатака Драгољуба Михаиловића, није откривена ниједна структура која упућује на претпоставку да је на наведеном локалитету својевремено била ископана гробна јама – рака, а затим у њу положена људска тела, након егзекуције. Такође, сви прикупљени и анализирани подаци не сведоче ни о могућности да је евентуално креирана гробна јама са телима накнадно била прекопана, а тела уклоњена.

Увидом у решење Првог основног суда у Београду Р2 број 31/12 од 06. септембра 2013. године, правноснажно од дана 27. септембра 2013. године, утврђено је да је Драгољуб Дража Михаиловић, рођен 27. Априла 1893. године у Ивањици, од оца Михајла и мајке Смиљане, проглашен умрлим а као дан смрти утврђен је 17. јул 1946. године.

Исказе сведока Фреда Милтона и Слободана Борисављевића, као и историчара Слободана Марковића, Бојан Димитријевића и Косте Николића, суд је оценио као јасне, разумљиве и у свему сагласне са изведеним писаним доказима па их је у целости прихватио. Исказ историчара Бранка Латас суд није посебно ценио, с обзиром да се

наведени историчар, како је и сам навео, није бавио суђењем Драгољуба Михаиловића, нити је о томе скупљао податке у Војно-историјском архиву.

Цитиране писмене доказе суд је у целости прихватио с обзиром да њихова веродостојност ни на који начин није доведена у сумњу.

Суд је одбио предлоге странака који нису од значаја за доношење судске одлуке.

Одредбом члана 14. Закона о кривичним делима против народа и државе, који је важио у време суђења Драгољубу Михаиловићу, било је прописано да у нарочито важним случајевима за кривична дела порписана овим законом суди земаљски врховни судови, а ако је такво дело од општег државног значаја, војно веће савезног Врховног суда, односно савезни Врховни суд. У том случају, ови судови суде у првом и последњем степену.

Суд је у току ванпарничног поступка извео све доказе који су били од значаја за утврђивање чињеница значајних за доношење одлуке, на основу свих чињеница утврђено је чињенично стање, па су на бази тако утврђеног чињеничног стања расправљена правна питања и на основу тога је донета судска одлука.

У овом поступку несумњиво је утврђено да је Драгољуб Михаиловић, лишен слободе 13. марта 1946. године. Право да изабере браниоца допуштено му је 21. маја 1946. године. Оптужница је подигнута 31. маја 1946. године, за укупно 24 лица. Оптужница је достављена браниоцима 3. јуна 1946. године, а главни претрес је био заказан и отпочео је 10. јуна, и закључен 11. јула исте године. 15. јула 1946. године, објављена је пресуда Драгољубу Михаиловићу, којом је осуђен на смрт од стране Војног већа Врховног суда ондашње Југославије, за кривично дело издаје и ратног злочина из члана 3. тачка 3, 4. и 6. Закона о кривичним делима против народа и државе, и кривично дело организовање оружаних банди у циљу насилног обарања постојећег државног уређења из члана 3. тачке 7. истог Закона. Уз смртну казну Драгољубу Михаиловићу изречен је и трајни губитак политичких и појединих грађанских права, као и конфискација целокупне имовине. Дана 16. јула 1946. године, одбијена је молба за његово помиловање, а Драгољуб Михаиловић је стрељан 17. јула 1946. године.

Овај поступак је вођен на основу Закона о рехабилитацији који је донет 17. априла 2006. године (*Сл. гласник РС* бр. 33/06). Чланом 1. Закон о рехабилитацији прописано је да се тим законом уређује рехабилитација лица која су без судске или административне одлуке или судском или административном одлуком лишена, из политичких или идеолошких разлога, живота, слободе или неких других права од 6. априла 1941. године до дана ступања на снагу овог закона, а имала су пребивалиште на територији Републике Србије.

Предмет овог поступка је било утврђивање да ли је Драгољуб Михаиловић, судском одлуком, лишен живота и других права из политичких или идеолошких разлога.

Да је поступак против Драгољуб Михаиловића вођен из политичких и идеолошких разлога, јасно произилази из чињенице да су се представници извршне власти мешали у сам ток поступка. Кључне одлуке током поступка имале су поилитичку и идеолошку позадину па су тако најважније одлуке током поступка само

формално доношене од стране суда. Наиме током овог поступка несумњиво је утврђено да је најважније одлуке у поступку, од креирања оптужнице до извршења смртне казне, доносио политички врх тадашње Југославије. У току поступка је утврђено да је политички врх се бавио и многим процесним питањима па је тако, осим што је учествовао у креирању оптужнице, одлучивао и о момету почетка суђења, да ли суђење треба да буде јавно или тајно, о томе да ли оптужницу треба доставити окривљенима и њиховим браниоцима, захтевима бранилаца за одлагање рочишта, предлогу бранилаца окривљених за салушање сведока као и о неким чињеницама и доказима које је потребно изнети на претресу. На крају руководство КПЈ је одлучивало о кривици и тежини казне. То све је имало за последицу да кривични поступак који је вођен против Драгољуба Михаиловића није био фер и коректно спроведен, уз поштовање свих права окривљеног, како по стандардима данашњег права, тако и по ондашњим правним стандардима.

О самом току суђења Драгољубу Михаиловићу утврђено је да су браниоци током целог суђења само пет пута успели да контактирају оптуженог и то сваки пут у присуству органа власти. То јасно говори до које мере је суд ометао одбрану.

Поред тога што нема записника из истраге, може се закључити да је она вођена, али Драгољубу Михаиловићу није дата могућност да пре подизања оптужнице узме браниоца. Право да изабере браниоца допуштено му је тек 21. маја 1946. године, односно десет дана пред подизање оптужнице. Што управо указује да је Драгољуб Михаиловић био онемогућен да се делотворно брани у фази истраге, уз стручну помоћ браниоца.

Драгољубу Михаиловићу ускраћено је право да пре главног претреса, изврши увид у већи део доказа, укључујући ту и његову заплећену архиву на који начин му је, такође онемогућено делотворно припремање одбране. Од стране власти онемогућено је одбрани прибављање доказа, укључујући и доказе који се односе на саслушање сведока који су били у иностранству, и који су желели да дођу на суђење и сведоче у корист одбране Драгољуба Михаиловића.

Поред тога, што је одбрани онемогућено прибављање и предлагање доказа, у току поступка су коришћени и фалсификовани докази. Наиме, као доказ су коришћена и три писма наводно сачињена од Драгољуба Михаиловића, два писма наводно послата загребачком надбискупу Алојзу Степинцу и хрватском поглавнику Павелићу. Треће је наредба коју је наводно издао својим командантима у Црној Гори, датирана са 20. децембром 1941. године, при чему су се историчари у овом поступку изјаснили да је накнадном историографском обрадом јасно утврђено да је реч о фалсификатима. То у својим мемоарима „Свједочанства“ потврђује и Јосип Хрнчевић који је у то време био јавни тужилац ФНРЈ, који у наводним писмима Михаиловића упућених Анти Павелићу и Алојзију Степинцу, констатује „није дакле, искључено да је та писма Михаиловићу нетко подметнуо. При том треба имати у виду и то, да је остало нерасчишћено питање на који је начин Михаиловићево писмо од 15. априла 1945. године, ако је било упућено и достављено Степинцу, из његових руку стигло у руке суда.“ Управо у погледу ових доказа, одбрана је ставила примедбу да јој ти докази нису били доступни, Треба имати у виду и да је адвокат Ђоновић скренуо пажњу већу 15. јуна, да су заплећени бланко папири са потписом генерала Михаиловића и печатом Југословенске војске у отаџбини. Два таква папира се данас налазе у Војном музеју. Један од тих папира имао је и Владимир Бакарић, и дао га је Владимиру Дедијеру за објављивање његов дневник.

Сама атмосфера суђења, а како то произилази из стенографских белешки, није била уобичајена за суђење. Наиме, публика је често гласно говорила, што је имало за последицу да председник већа опомиње на мир у судници. Оптужени су приликом излагања често били прекидани од стране тужилаштва или публике, што је све имало за последицу да се не може говорити о регуларним условима за суђење.

Драгољубу Михаиловићу није судио независан и непристрасан суд, већ су сви чланови већа били високи официри Народноослободилачке војске. То је био један пуковник и два потпуковника. Тужилац је такође био високи функционер КПЈ. Они су били не само његови политички противници, већ и учесници четворогодишњих оружаних борби против Југословенске војске у отаџбини, на чијем је челу био Драгољуб Михаиловић.

Драгољубу Михаиловићу је током целог суђења даван алкохол, од $\frac{1}{4}$ литре ракије дневно, да би се то давање завршило са $1 \frac{1}{4}$ дневно, јер је навикао, како то сведочи Слободан Борисављевић. То као и темпо суђења, који се у фази саслушавања Михаиловића и доказног поступка, у трајању од 25 дана, спроводио без и једног дана паузе, утицао је на одбрану Михаиловића, који је у својим одговорима често био конфузан. На ту околност указао је и његов бранилац, адвокат Ђоновић на претресу 15. јуна 1946. године.

И поред тога што данас не постоји комплетан спис предмета Драгољуба Михаиловића, из онога што је сачувано можемо закључити, да су оптужница и докази из истраге износили преко 2000 страна. Оптужница је написана на 158 страна. Само читање оптужнице у судници трајало је цео један дан. Уз оптужницу је приложен списак од 702 доказа и изјаве 42 сведока. Поред тога Тужилаштво је током поступка предложило саслушање још 94 сведока и извођење додатних 169 писаних доказа. Ово речито говори да је припрема одбране Драгољуба Михаиловића захтевала много дужи временски период од шест дана, колико је то дато на располагање браниоцима.

Не треба губити из вида да се радило о изузетно сложенем предмету у којем је оптужено и осуђено укупно 24 лица за више тешких кривичних дела, при чему је изречено укупно 11 смртних казни, а остали оптужени осуђени су на затворске казне, па суђење које је трајало нешто више од месец дана, односно тачније 29 судећих дана, није представљало суђење које се одвијало у разумном периоду. Наиме, пре би се могло говорити о поступку који је само формално спроведен, уз изузетну журбу да се што пре оконча.

Кључну улогу у састављању оптужнице имао је Политбиро ЦК КПЈ, на челу са Александром Ранковићем, Милованом Ђиласом и Едвардом Кардељомом уз надзор Јосипа Броза Тита. Наиме, Јосип Хрнчевић, Савезни јавни тужилац, у време суђења Драгољубу Михаиловићу у својим мемоарима наводи да је истрага у свим значајнијим деловима била у рукама УДБ-е, а да им је стварни шеф био Александар Ранковић, организациони секретар ЦК КПЈ и министар унутрашњих послова. Да и поред тога, што су Тужилаштво по Уставу и Закону о Јавном тужилаштву дата велика овлашћења, оно се није могло у политичком и правном животу понашати као неки суверен, да је и оно било под капом партије и владе. Он даље каже да је на позив Ђиласа дошао у његов стан ради разматрања концепта оптужнице против Драгољуба Михаиловића, што илуструје одсуство сваке самосталности Савезног јавног тужиоца као и степен његове

подређености члану Политбироа ЦК КПЈ по питању оптужења Драгољуба Михаиловића. Хрнчевић наводи да је суђење Дражи Михаиловићу требало да буде, а то је у ствари и било, суђење режиму старе Југославије и избегличкој влади. Он даље наводи да је по том критеријуму била је састављена и оптужница, односно група од 24 оптужена. Групу је сачињавало 5 руководећих људи Равногорског покрета, 2 истакнута четничка команданта, 8 чланова избегличке владе, 6 министара и функционера Владе Милана Недића. У групу је било укључено и 2 предратна политичара, који су били активни на повезивању представника политичких странака са Четничким покретом Драже Михаиловића.

Да је руководство Комунистичке партије Југославије одређивало саоптужене за процес против Михаиловића потврђује и Милован Ђилас, у интервјуу у недељнику „НИН“, 1993. године, наводећи да су оптужницом обухваћен и Драги Јовановић, пронемачки шеф београдске полиције, као конструкција да се Драгољуб Михаиловић што више компромитује. Према томе, укључивање у исту оптужницу омрженог шефа окупацијске полиције Драгог Јовановића није учињено из правних и чињеничних, већ из политичких разлога, ради компромитовања Драгољуба Михаиловића.

У погледу садржине оптужнице Ранковић је послао и телеграм Ђиласу из Москве, у којем наводи да у оптужницу треба пустити да уђе све о Енглежима и Американцима, осим онога што се односи на владе поменутих држава.

Поред тога, Политбиро Комунистичке партије Југославије, као највише партијско тело, расправљао је о томе да ли суђење треба да буде јавно или тајно а како је и утврђено из записника са 22. седнице Политбироа Централног комитета КПЈ од 18. маја 1946. године. Дилема о суђењу коју покренуо Политбиро ЦК КПЈ, да ли суђење треба да буде јавно или тајно, је настављена је две недеље касније и у преписци Ранковића и Ђиласа.

Наведена преписка Ранковића и Ђиласа показује да су највиши руководиоци КПЈ одлучивали како о предпретресним питањима из судске надлежности, тако и о ономе шта ће се радити у току суђења. Тако на пример Ђилас обавештава Ранковића, да су у оптужницу унете најважније политичке коректуре, те да је Ранковић наредио Слободану Пенезићу да се оптужница мора предати до 2. јуна, а да се поступак удеси за 10. јун. Управо у складу са овим наређењем, оптужница је браниоцима предата 3. јуна, а суђење је заказано за 10. јун.

Да је оптужница по налогу Ранковића накнадно дорађивана од стране произилази из телеграма Ђиласа упућеног Ранковићу 1. јуна 1946. године, у коме се наводи „Оптужница је већ била спремна кад смо добили твој телеграм да укључимо материјал о Енглежима и Американцима, али пошто није била предата адвокатима, ми смо успели да то допунски унесемо и да поново наштампамо.“ То потврђују и други писмени докази у овом поступку с обзиром да је оптужница датирана на дан 31. мај 1946. године а да је из дописа Јавног тужилаштва утврђено да је још 25. маја оптужница предата Суду.

Руководство КПЈ одлучило је и о томе да ли оптужницу треба предати адвокатима. Ранковић је чак наредио да се оптужница не предаје адвокатима, али су Ђилас и Кардељ од тога одустали правдајући се да не предати оптужницу адвокату,

представња изузетан случај у буржоаском правосуђу, чије формалне стране су били принуђени да се придржавају.

Свој ангажман руководство Комунистичке партије Југославије није ограничило само на предпретресни поступак. Оно је одређивало и сам ток суђења. Већ поменута кореспонденција открива да је у току судског поступка консултован и председник бугарске Комунистичке партије - Георги Димитров, те је у договору са њима одређивано шта ће се радити на главном претресу у погледу бугарских политичара Кимона и Велчева. То говори да су највиши руководиоци тадашње Комунистичке партије Југославије одређивали која ће се од ова два имена помињати или се неће помињати. Ово не би био предмет разговора, да руководиоци Комунистичке партије нису били сасвим убеђени да ће се безпоговорно поступати по њиховим налозима у судском поступку.

Ова преписка доказује и да су у припреми суђења укључени не само највиши руководиоци КПЈ, већ и Комунистичка партија тадашњег СССР, Бугарске и Информбиро-а. О хватању Драгољуба Михаиловића, Јосип Броз је лично обавестио и Стаљина.

Иста преписка даље доказује да су и о захтевима адвоката оптужених, да се почетак суђења одложи за 30 дана, ради припремања одбране, одлучивали Ђилас и Кардељ. Тако Ђилас обавештава Ранковића да су „реакционарни адвокати“ предали суду захтев за одлагање процеса за један месец, под изговором да не могу да проуче материјале. Ђилас надаље наводи: „разумљиво је да смо ми то отклонили“. Из списка је видљиво да је управо суд и донео решење којим је одбио предлог бранилаца да се одложи главни претрес. У образложењу судске одлуке наводи се, да упознавање са списима нису прави разлози, већ да су прави разлози ометање судског поступка.

Мешање у судски поступак извршио је лично и Јосип Броз, који је два дана пре објављивања пресуде, у говору на Цетињу, оштро критиковао Михаиловићевог браниоца, адвоката Јоксимовића, при чему је изнео и свој лични став о кривици Генерала Михаиловић, изјавивши: „Ми можемо да видимо да је наша реакција почела да се покрива плаштом демократије. Ево, на пример, бранилац на процесу оптуженог Драже Михаиловића, који је, чини ми се члан Демократске партије, погледајте његово мишљење, његову идеологију. Он је бранилац Драже Михаиловића. Бранили су га и други, али га он није бранио са правилног становишта. Њему није важно да ли је то морално или није, из његове одбране избија неодољива мржња према народу. Он га је бранио са свог реакционарног, дубоко ненародног становишта. Бранио га је са становишта непријатеља народа“. Треба имати у виду и да је пар година након процеса, један од бранилаца, адвокат Драгић Јоксимовић осуђен на казну затвора.

Да су о исходу поступка и судбини Драгољуба Михаиловића одлучивали политичари а не суд произилази из интервјуа Милован Ђиласа, у листу „Побједа“ који је објављен и у Недељнику „НИН“, 1993. године, где је изјавио: „што се тиче погубљења Драже, ми бисмо имали у партији велики отпор ако га не би стрељали. Били су усијани односи. Имали бисмо негодовање у партизанском покрету“. У датом интервјуу Милован Ђилас је такође навео: „Ми смо за суђење Дражи били врло добро припремљени и стрељан је брзо да не би дошло до интервенисања са Запада“.

Приликом доношења одлуке, суд је имао у виду и Америчке ноте упућене Министарству спољних послова ФНРЈ и одговоре Министарства спољних послова Федеративне Народне Републике Југославије Америчкој амбасади, у периоду од 30. марта до 7. маја 1946. године. У тој кореспонденцији, америчка влада је обавестила Министарство спољних послова да на територији САД постоји велики број авијатичара које је спасавао Драгољуб Михаиловић, као и изванредан број савезничких официра за везу, који су тесно сарађивали са Драгољубом Михаиловићем, те да они поседују доказе од значаја за поступак који се води против Михаиловића, као и да су сами спремни да дођу да сведоче. У одговору Министарства спољних послова ФНРЈ наводи да само суд може да одлучи о доказима, али да су и сувише крупни и страшни злочини издајника Драже Михаиловића према народима Југославије, а да би се могла или смела водити дискусија о томе да ли је крив или није крив. Ова нота је упућена 4. априла 1946. године, значи пре више од месец и по дана пре него што је уопште подигнута оптужница. Надаље, у следећој ноти наводи се да ће суду бити достављено тражење америчке владе да буду саслушани амерички пилоти или да се узму на увид њихове писмене изјаве, али да ће ти изузетни случајеви по мишљењу југословенске владе, тешко моћи да служе и као олакшавајуће околности за оптуженог. Све ово говори о томе да је Влада ФНРЈ, управо била та, која је донела одлуку у поступку који је вођен против Драгољуба Михаиловића, а не суд и да је о кривици Михаиловића била донета одлука и пре почетка судског поступка.

У току поступка прибављена је и анализа сачуваних стенографских белешки са суђења Драгољубу Михаиловићу, и да из те анализе произилази да је из стенографских белешки избачено преко 1/3 текста завршне речи Драгољуба Михаиловића, а да је у појединим деловима потпуно или делимично измењено значење текста.

Да је пресуда идеолошки мотивисана може се делом закључити и из усменог образложења председника већа приликом објављивања пресуде. Тако, усменом образлажући пресуду председни већа покушава да објасни да су Американци и Енглези, са којима тадашња ФНРЈ није у добрим односима и постоје позната идеолошка мимоилажења, делом кривци што је Михаиловић сарађивао са окупатором. Председник већа тако, наводи да енглески и амерички официри при штабу оптуженог Михаиловића, гуркајући га у борбу против комуниста, у ствари су га потпиривали на сарадњу с окупатором у борби против ослободилачког устанка народа Југославије. Исти став образлаже се и према југословенској влади, која се за време рата налазила у Лондону, иде се дотле да је и југословенска влада из Енглеске подстицала Михаиловића на сарадњу са окупатором. Па тако, наводи да чињеница који је бранилац оптуженог Михаиловића истакао да је окривљени Михаиловић био члан легалне емигрантске владе и да је та влада прогласила за јединог легалног преставника осуђеног Михаиловића, одобравајући потпуно његов рад и помажући га свим оним чим је могла, не показује ништа друго неог то да је емигрантска влада такође подржавала систем окупације и помагала окупаторе у гушењу ослободилачког устанка народа Југославије.

После изречене пресуде у року од 48 сати, Драгољуб Михаиловић је тајно стрењан, заједно са осталим осуђеницима на смрт. Михаиловићев гроб није пронађен ни 70 година после стрељања. У вези погубљења не постоје докази, није сачињен записник а чак ни матичар није обавештен о његовој смрти, због чега је чињенца смрти морала бити утврђивана у посебном судском поступку 65 година касније. Тајност извршења смртне казне, без и једног писменог доказа о томе, што није својствено

законитом извршењу судских казни једне цивилизоване државе, такође несумњиво указује да је Драгољуб Михаиловић лишен живота искључиво из политичких и идеолошких разлога.

Подводећи овако утврђено чињенично стање под правну норму, тј. вршећи правну квалификацију, суд је закључило да је Драгољуб Михаиловић, лишен живота и других права на основу судске одлуке из политичких или идеолошких разлога, па је, применом члан 1. и 5. Закона о рехабилитацији, одлучио као у изреци решења.

У склопу свега утврђеног треба напоменути и да су поједина лица која су била осуђена по истој пресуди, међу којима и Слободан Јовановић, већ рехабилитована.

Како то поризилази из одредби Закона о рехабилитацији, предмет овог поступка није била рехабилитација равногорског покрета и покрета ЈВуО. Суд подсећа да је то делимично учињено од стране Скупштине Републике Србије доношењем Закона о правима бораца, војних инвалида и чланова њихових породица (*Сл. гласник РС* бр. 54/89 и 137/04) и Владе Републике Србије, доношењем Уредбе о начину остваривања права припадника Југословенске војске у отаџбини и Равногорског покрета у области борачко-инвалидске заштите (*Сл. гласник РС* бр. 51/05 и 103/12 – УС).

Поред свега наведеног треба напоменути и да суд није био надлежан да се бави утврђивањем чињеница и извођењем закључака, да ли је Драгољуб Михаиловић ратни злочинац или не. То после оволико времена и није могуће учинити у судском поступку. Надлежност суда исцрпљује се оценом да ли је судска одлука Драгољубу Михаиловићу донета из политичких и идеолошких разлога. На основу тога може се закључити, да спроведени поступак није био фер и правичан, односно да из поступка какав је спроведен према Драгољубу Михаиловићу није било могуће извести правилан закључак у погледу постојања кривичних дела која су му стављена на терет. Суд је увређа да је судска одлука била унапред донета, од стране политичара, а не судија. Самим тим, Драгољуб Михаиловић у овом поступку није имао никакву шансу. Поступак у којем су права одбране толико грубо вређена, и у којем никаквих неизвесности није било, засигурно не може довести до правилно утврђеног чињеничног стања и на њему правилно донете судске одлуке.

ЗАПИСНИЧАР

Биљана Којић

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Александар Трешњев

ДН-а:

Предлагачима:

- 1. Војиславу Михаиловићу** из Београда, ул. Гундулићев венац бр.17
- 2. Смиљи Аврамов** из Београда, ул. Светог Саве бр. 22-а
- 3. Удружењу политичких затвореника и жртава комунистичког режима**, са седиштем у Београду, Студентски трг бр. 11
- 4. Удружењу припадника Југословенске војске у отаџбини 1941.-1945.** са седиштем у Београду, Студентски трг бр. 11

5. Српској либералној странци, са седиштем у Београду, Студентски трг бр. 11
6. Српском либералном савету, са седиштем у Београду, ул. Узун Миркова бр.

3-а

Пуномоћницима предлагача :

7.Оливеру Антићу из Београда, Булевар краља Александра бр.67.

8. Зорану Живановићу, адвокату из Београда, Ул. Светозара Марковића бр.14.

Судија